

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra národního hospodářství

Bc. Richard Juřík

Ekonomická úloha státu v podmínkách globální ekonomiky

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. PhDr. Ilona Bažantová, CSc.

Datum vypracování diplomové práce (uzavření rukopisu): 14. dubna 2014

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 14. dubna 2014

Richard Juřík

„Pokud máme zůstat svobodnými a rovnými občany, nemůžeme si dovolit uzavřít se do soukromého života.“

John Rawls

„Svět nebude stejný, jaký býval (doufáme, že bude lepší), ale nemůžeme jasně vidět, jaký ve skutečnosti bude. Bude záležet na volbách, které společnost udělá.“

Peter Dicken

Poděkování:

Chtěl bych na tomto místě poděkovat vedoucí diplomové práce, paní doc. JUDr. PhDr. Iloně Bažantové, CSc., za cenné připomínky, inspiraci a podporu při zpracování textu. Velký dík patří také mé rodině, přátelům a přítelkyni Lucii Bittalové, kteří mi byli všichni oporou po celou dobu mých studií.

Obsah

Úvod.....	1
Použité zkratky a pojmy.....	4
1 Vymezení státu.....	6
2 Teorie spravedlnosti.....	9
2.1 Principy spravedlnosti.....	11
2.1.1 Princip základních svobod.....	12
2.1.2 Princip rovnosti příležitostí.....	12
2.1.3 Princip difference.....	13
2.2 Důvody pro rovnost dle Rawlse.....	13
3 Globalizace a její trendy.....	16
3.1 Krize národního státu?.....	20
3.2 Stát konkurence?.....	21
3.3 Dělbá práce a vývojové tendence velkých podniků.....	26
3.3.1 Outsourcing, offshoring a globální výrobní sítě.....	28
3.3.2 Implikace pro pracovní sílu.....	34
3.3.3 Trendy ve spotřebě.....	35
3.4 Nerovnost a nejistota; některé následky.....	37
3.4.1 Otázka „unesení“ státu.....	39
3.4.2 Otázka daňového zatížení, respektive tzv. „závodu ke dnu“.....	40
3.4.3 Otázka hodnot a solidarity.....	42
3.4.4 Otázka příjmové segregace.....	43
4 Instituce.....	45
4.1 Poznámky ke vztahu státu a trhu.....	45
4.2 Otázka institucí.....	49
4.2.1 Instituce nutné pro adekvátní ekonomický a sociální růst.....	51
Závěr.....	55
Seznam použité literatury a pramenů.....	64
Příloha.....	74
Grafy.....	74
Tabulky.....	78
Resumé.....	84

Úvod

Společenské vědy skýtají nepřehledné množství názorů ohledně lidské společnosti, hledají v ní spojitost za účelem ji pochopit, hodnotí jaká je, jaká by měla být a jaká v minulosti skutečně byla. Názory na uspořádání, stav nebo minulost lidské společnosti se však velmi různí. V ekonomii se vyskytují názory jak obhájců volného trhu, tak obhájců státních intervencí, názory, které státu přisuzují rostoucí úlohu, nebo stát naopak vidí jako umírající společenskou instituci. Názory, které kritizují současný průběh globalizace, nebo jej naopak oslavují. S hospodářskou krizí vyvěrají tato témata na povrch a média nás denně informují o současném vývoji. Některé komentáře nejdou daleko k označení současného stavu jako krize tržního kapitalismu.¹

Globalizace je zaklínadlo, pod kterým se skrývá celá řada trendů, které mění povahu nejen ekonomického dění, nýbrž i samotné organizace lidských společenství. Ve svém důsledku se dnes dotýká všech obyvatel planety.

Cílem této práce je charakterizování úlohy státu pro ekonomický rozvoj občanů v souvislosti s měnícím se prostředím vlivem trendů globalizace. Tato práce neobsahuje analýzy zásahů státu do ekonomiky, zkoumání a hodnocení určitých hospodářských politik nebo konkrétních regulací apod. Účelem této práce je zabývat se institucemi, které leží v pozadí dobře fungující společnosti, které tvoří to, co by se dalo nazvat základním rámcem společnosti, a zasadit je do kontextu globalizace.

Dle názoru autora nelze přistoupit ani k ekonomii, ani k úloze státu bez určitého přesvědčení. Tato práce vychází z teze, že o ekonomicky prosperující společnosti se dá hovořit až v případě, kdy se jedná o společnost politicky a sociálně stabilní, soudržnou a nenásilnou. Společnost, kde se skupiny obyvatel nebouří proti společenským institucím a organizacím. Nazvěme takovou společnost spravedlivou. Autor práce věří, že společnost, která je jejími členy vnímána jako spravedlivá, je právě ta, která má nejlepší předpoklady se dále rozvíjet. Dalším rozumným předpokladem je, že toto společenské uspořádání je trvalé – tedy schopné zajistit spravedlnost v průběhu času.

¹ Např. LUCE, E.: Je kapitalismus v krizi? Republikáni a demokraté se v USA neshodnou. Hospodářské noviny, 2012 [online] [citováno 25.3.2012] Dostupné z WWW: <http://byznys.ihned.cz/zpravodajstvi/c1-55151830-tri-americke-pohledy-na-krizi>.

Pro zúžení širokého tématu budeme v hypotetické rovině uvažovat o státu, jehož politickým zřízením je blíže nespecifikovaná liberální demokracie a jedná se o společnost hodnotově západní. Bude se jednat o stát malého světového významu, který je vůči světovým trhům otevřený, je tedy zásadně ovlivněn globalizací.

Jako rámeček spravedlivé společnosti byla autorem vybrána „Teorii spravedlnosti“ od Johna Rawlse, respektive její přepracování z roku 2001 „Spravedlnost jako férovost“. Dle názoru autora se jedná o vhodný rámeček spravedlnosti pro společnost, která je demokratická, umožňuje dělbu práce a jistou míru aplikace tržních mechanismů v ekonomickém systému, je založena na názorovém liberalismu a chce jako taková setrvat do budoucnosti. Taktéž je dle soudu autora v souladu s relativně individualistickým pohledem na život, který je pro západní kultury typický.

Nebudeme se hlouběji zabývat testováním Rawlsovy teorie nebo srovnávání konkrétních společností z hlediska spravedlnosti, taktéž se nebudeme věnovat debatě o tom, které ekonomické nebo politické systémy zapadají do Rawlsovy teorie. Budeme v hrubých rysech předpokládat, že základní rámeček a principy této teorie jsou obecně platné pro zvolený referenční blíže neurčený liberálně demokratický západní stát, s blíže nespecifikovaným tržně kapitalistickým ekonomickým systémem. Rawlsova teorie je však duchem této práce – s důrazem na otázky nerovné distribuce hodnot, rovnost příležitostí, zachování distribuční spravedlnosti v čase atd. Řečeno jinými slovy, vycházíme z konceptu procedurální spravedlnosti jako nutného předpokladu dlouhodobě prosperující společnosti.

V práci je užitá multioborová metoda, která nejlépe vyhovuje jejímu cíli. Autor při psaní této práce také čerpá ze znalostí rozvojové ekonomie, které se věnoval během bakalářského studia mezinárodního obchodu na Vysoké škole ekonomické v Praze. Autor ve svých úvahách taktéž bere v potaz historii ekonomických myšlení které považuje za důležité pro širší pochopení normativní nauky, aplikovaných politik a reálných výsledků. Pro rozvojovou ekonomii má nemalý přínos ekonomická geografie, ve které od poloviny 90. let 20. století převažuje přístup označovaný jako nová ekonomická geografie. Práce ve velké míře čerpá ze směru nové ekonomické geografie, neboť stejně jako tato práce dává důraz na sociální, kulturní, politické a environmentální souvislosti a instituce.

Práce z velké části vychází z pramenů v anglickém jazyce. Všechny citace anglicky psaných zdrojů použité v práci jsou překladem autora práce.

Struktura práce je následující – prvně si stručně vymezíme pojem státu pomocí státovědy, pro pochopení jeho úlohy považuje autor důležité uvést, proč a jak stát vzniká jako lidská instituce.

V druhé kapitole si vymezíme instituty spravedlivé společnosti převzaté z „Teorie spravedlnosti“ od Johna Rawlse.

Ve třetí kapitole se budeme věnovat globalizaci a vymezení jejích hlavních trendů. Dále se budeme zabývat možnými krizemi národního státu a pojmu státu konkurence. Další část třetí kapitoly tvoří mezinárodní dělba práce a vývojové tendence velkých podniků, dále to jsou otázky nerovnosti a nejistoty, které jsou pro spravedlivou společnost zásadní.

Ve čtvrté kapitole budou uvedeny některé poznámky ke vztahu státu a tržních subjektů.

V páté kapitole uvedeme základní přehled institucí, které v současné době pod stát spadají.

Poslední částí práce je závěr, ve kterém autor charakterizuje širší ekonomickou úlohu západního, malého, otevřeného a liberálně demokratického státu ve světle uvedených skutečností, která vyplývá zejména ze současných globalizačních trendů a jejich důsledků.

Použité zkratky a pojmy

- **EU** – European Union – Evropská unie.
- **firma** – Pojem firma je užit pro označení obchodních společností pro odlišení jinak často užívaného pojmu společnost, kterým je myšlena lidská komunita / uspořádání lidské společnosti.
- **GVC** – Global Value Chain – Globální hodnotový řetězec – sekvence aktivit, které vedou k produkci určitého zboží nebo služby. Tato sekvence je charakteristická mezinárodními aspekty.
- **instituce** – Komplexní sociální formy, které přetrvávají v čase – obsahují pozice, role, normy a hodnoty zasazené do určitého prostředí (společnosti / kultury / národa), formují relativně stálé vzory jednání lidí. Přístup použití pojmu instituce v této práci je „molekulární“, který neredukuje instituci jen na určité pravidlo chování („atomický“ přístup), ani ji nedefinuje pouze ve vztahu s ostatními institucemi jakožto součást celku („holistický“ přístup). Molekulární přístup bere v potaz, že instituce se skládá ze základních elementů – pravidel a norem, ale zároveň je součástí většího celku. Ačkoliv tyto celky spolu souvisejí, jsou od sebe současně relativně oddělitelné.² Instituce jsou vzájemně provázané - např. tržní kapitalismus je druh ekonomické instituce, ale i tržní kapitalismus při konkretizaci tvoří samostatné formy institucí (např. americký a evropský kapitalismus). Tržní kapitalismus jako takový sestává z celé řady dalších propojených institucí jako je tržní systém, vymezení vlastnictví, peněžní systém, atd. Při molekulárním přístupu můžeme k těmto institucím přistupovat relativně samostatně, vědomi si jejich funkce v rámci celku a vědomi si jednoduchých norem a konvencí, ze kterých jsou složeny.
- **NGO** – Non-Governmental Organization – nestátní nezisková organizace.
- **organizace** – Konkrétní společenský útvar za účelem koordinace lidské činnosti.

² Viz MILLER, S.: Social Institutions. The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Fall 2012 Edition, Edward N. Zalta (ed.), [online] [citováno 15.10.2013] Dostupné z WWW: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2012/entries/social-institutions/>.

Instituce může zahrnovat i organizaci, organizace je tedy pojem užší. Rozlišuji tyto pojmy, abych zdůraznil instituci jako abstraktnější pojem.

- **offshoring** – Dělbba práce v rámci výrobního řetězce, kdy jsou části výroby přesunuty do zahraničí, bez ohledu na to, zda se jedná o dcery mateřské firmy nebo třetí strany.
- **outsourcing** – Dělbba práce v rámci výrobního řetězce, kdy jsou části výroby vyčleněny mimo korporaci a jsou vykonávány třetími stranami na základě smluvních vztahů.
- **TNC** – Trans National Corporation – nadnárodní korporace.

1 Vymezení státu

„Stát vzniká v takové fázi vytváření společnosti, v níž již nestačí organizace a vztahy omezené jen na určitá uskupení lidí (rodiny, rodu) s dovnitř orientovaným řádem (pravidly chování) – tedy předstátní rodové společnosti.“³

„Primárním vznikem státu se rozumí tvoření státu z předstátních forem lidských společenství.“⁴

Úvodní citáty dobře vystihují pojem státu jako společenské instituce, která vzniká v momentě, kdy je potřeba společenské poměry sjednotit, uplatňovat a vynucovat vůči určité skupině obyvatel na určitém území. Vznik státu je spojován s usudým způsobem života lidí a je pevně svázán s ekonomickým systémem a jeho změnami.

Za státní útvary jsou považovány již starověké společnosti. Např. v Bibli lze nalézt takový odkaz v příběhu o Josefovi (údajně 17. stol. př. n. l.), který předvídal období neúrody a shromažďoval přebytečné zásoby potravin do státních egyptských zásob a při neúrodě je pak prodával ostatnímu obyvatelstvu. Tak si Egypt podrobil pastevecký Jákobův rod, který musel pro obživu prodat svou svobodu. Lid egyptský musel odevzdávat pětinu úrody faraónovi. Egypt byl dle tohoto příběhu stát, který měl především hospodářskou a vojensko-mocenskou funkci.⁵

Vznik novodobých států je spojován se vznikem moderních národů. To platí především pro Evropu, v Asii byly a jsou státy často mnohonárodní. Definice národa bychom našli mnoho, od těch, které vidí národ jako etnicky nebo rasově určenou kontinuitu společenství, po poměrně široké definice moderních národů, kde je lid

³ FILIP, J.; SVATONĚ, J.; ZIMEK, J.: Základy státovědy. 2. vyd. Masarykova univerzita v Brně, 1999, str. 6.

⁴ PAVLÍČEK, V. a kol.: Ústavní právo a státověda, I. Díl, Obecná státověda. Linde Praha a.s., 1998, str. 48.

⁵ Tamtéž, str. 45.

konstituován jako společenství sobě rovných občanů.

Zkušenosti ukazují, že politický národ je základem stabilních států. Identifikace jednotlivců se společenstvím a jejich vyhraňování se vůči společenstvím jiným ovlivňuje sjednocování, rozdělování nebo dokonce rozpad státu. Není přitom důležité, na jakém základě se takto lidé se společenstvím identifikují, zásadní je ale vůle národ tvořit a tedy tvořit státní celek.⁶

Zavedeme pro naše účely vymezení národa - jako politického národa, jehož základ existence je nutně spojen s vůlí tvořit stát. Budeme pojímat politický národ jako: „Pojmenovanou populaci lidí, kteří sdílí mýty a paměť, masovou kulturu, určitou domovinu, ekonomickou jednotu a rovná práva a povinnosti pro všechny členy.“⁷

„Stěžejním ústavním principem demokratického státu je svrchovanost lidu, zásada, podle níž je lid zdrojem veškeré státní moci.“⁸ V liberální demokracii je prvotním zdrojem (a tedy i suverénem) veškeré moci lid⁹, kterému jsou zaručena co nejširší občanská práva a svobody, přičemž si lidé jsou navzájem rovni. Z tohoto principu vyplývá, že stát a jeho orgány vykonávají moc jménem lidu, lid tedy lze se státem ztotožnit.

V moderním pojetí státu je legitimita státní moci spojena s Rousseauovskou představou o společenské smlouvě mezi jeho členy. Tuto legitimitu získává stát metodami a vzory vládnutí, můžeme vypíchnout např. potřebu transparency, nízkou míru korupce nebo naplňování předsevzatých vládních úkolů.¹⁰ Legitimitu tedy nelze redukovat pouze na demokratické volby nebo jiné formální znaky, pojem legitimacy (stejně jako pojem suverenity) se mění v čase tak, jak se mění postavení státu nebo

⁶ PAVLÍČEK, V. a kol.: Ústavní právo a státověda, I. Díl, Obecná státověda. Linde Praha a.s., 1998, str. 57, 58.

⁷ SMITH, D. A.: Nations and nationalism in a global era. 1. vyd. Cambridge: Polity Press, 1998. str. 56.

⁸ PAVLÍČEK, V. a kol.: Ústavní právo a státověda, I. Díl, Obecná státověda. Linde Praha a.s., 1998, str. 81.

⁹ Viz např. čl. 2 odst. 1 Ústavy ČR: „Lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.“

¹⁰ PAVLÍČEK, V. a kol.: Ústavní právo a státověda, I. Díl, Obecná státověda. Linde Praha a.s., 1998, str. 70, 71.

možnosti participace občanů na správě věcí veřejných.

* * *

Shrneme-li úvodní předpoklady a pojmy, pro smysl vypracování této práce budeme pojímat lidskou společnost jako celý soubor institucí, tedy modelů lidského chování, které spolu souvisí. Z tohoto celku pak oddělujeme jednotlivé instituce, které jsou relativně nezávislé. Soudržnost společnosti je důležitá pro existenci státu, který je současnou společenskou institucí, která tuto soudržnost a vůli politického národa tvořit společenský celek vyjadřuje. Od této soudržnosti a vůle občanů na státu participovat je odvozena legitimita státu. Ekonomické vztahy jsou provázány s celou řadou dalších institucí, které se musí ve společnosti nacházet, aby mohlo být dosaženo ekonomického pokroku a s ním i rozvoje lidstva. Mnohé z těchto důležitých podkladových institucí zajišťuje stát, proto je pro nás jejich vzájemná provázanost důležitá. Autor později uvede některé současné trendy globalizace, které tuto státotvornou soudržnost politického národa podkopávají.

2 Teorie spravedlnosti

John Rawls publikoval v roce 1971 dílo, ve kterém se pokusil vypracovat ucelenou teorii procedurální spravedlnosti. Navázal na teorii společenské smlouvy Locka, Rousseaua a Kanta, kterou zobecnil. Rawls však kritizoval utilitarismus a odchýlil se tak od dominantní utilitaristické tradice tohoto směru.¹¹

Tato práce vychází především ze znění „Justice as fairness - a restatement“ z roku 2003 (jedná se o třetí vydání, původní práce byla publikována v roce 2001), kde se Rawls snažil vypořádat s kritikou jeho původní teorie ze 70. let a teorii argumentačně pozměnil, byť její smysl a základ zůstává stejný.

Teorie spravedlnosti je myšlenkou spravedlivého systému kooperace lidí, usiluje o odstranění svévolných rozdílů mezi soupeřícími stranami. Procedurální teorie spravedlnosti oproti těm, které hledají zdůvodnění objektivního kritéria spravedlnosti, toto objektivní kritérium nemá a hledá pouze procesy a pravidla pro spravedlivé rozdělení statků a moci ve společnosti.

Proč je pro nás rámec procedurální spravedlnosti důležitý? Protože do té doby, dokud je ustálená shoda na základních principech, je zde naděje, že bude politická a sociální spolupráce mezi svobodnými a rovnými občany zachována.¹² Společenské instituce mohou být časem pokřiveny, až spolupráce a nerovnost mezi občany přestane být vnímána jako spravedlivá a politický národ se začne rozpadat a s ním i stát.

Můžeme rozeznat tři úrovně spravedlnosti:

1. místní spravedlnost aplikovatelná přímo na instituce a organizace;
2. domácí spravedlnost aplikovatelná na základní strukturu společnosti;
3. spravedlnost, která obsahuje globální spravedlnost aplikovatelnou na mezinárodní vztahy.

¹¹ RAWLS, J.: A Theory of Justice. Revised Edition. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1999, str. xviii, str. 10.

¹² RAWLS, J.: Justice as fairness, a restatement. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2003, str. 28.

Spravedlnost jako férovost se zabývá domácí spravedlností, čímž limituje i místní spravedlnost. **Pojetí spravedlnosti jako férovosti má tyto limity: Není to všeobecná morální, náboženská nebo filozofická doktrína, nezahrnuje všechny hodnoty. Každý, nebo téměř každý s ní souhlasí - je to utopický koncept spravedlivé demokratické společnosti. Konečně, nejedná se o teorii, která by zahrnovala spravedlnost mezi národy.**¹³

Myšlenka politického liberalismu začíná konstatováním dvou faktů: názorový pluralismus je trvalým prvkem demokratické společnosti a v demokratické společnosti je politická moc odvozena od svobodných a rovných občanů tvořících kolektivní těleso. To s sebou přináší otázku legitimacy takového systému v tom smyslu, kdy mohou občané legitimně použít donucení vůči sobě navzájem? Na základě jakých hodnot a důvodů? Liberální legitimita politického systému a legitimního donucení je odvozena od základního rámce, který všichni občané schvalují jakožto spravedlivý, který stojí nad politickou mocí. Tento rámec lze shledávat ve spravedlivém definování práv a svobod a ve spravedlivé společenské a ekonomické nerovnosti.¹⁴ Rawls tento stabilní a demokraticky univerzální rámec tvoří pomocí konceptu překrývajících se konsensu, pod čímž rozumí, že *„stejná politická koncepce je podporována protikladnými rozumnými všeobecnými doktrínami, které získají dostatečnou masu přívrženců a tato koncepce setrvá z jedné generace na druhou.“*¹⁵ V tomto překrývajícím se konsensu ohledně základního rámce Rawls také vidí pojítka společnosti, které ji udržuje jednotnou.¹⁶

Liberální demokracie je postavena na svobodě názoru, tedy z principu neuznává jednu všeobecnou doktrínu. Není takové všeobíjající společenské doktríny, na které by se shodli všichni lidé. Proto je spravedlivý systém postaven na pluralismu (nejen politickém). Za těchto předpokladů je potřeba, aby se i protichůdné názorové proudy shodly na základním rámci a nutně tak musí přijmout rámec liberální, vědomy si toho,

¹³ RAWLS, J.: Justice as fairness, a restatement. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2003, str. 10 - 14.

¹⁴ Tamtéž, str. 40 - 41.

¹⁵ Tamtéž, str. 184.

¹⁶ Např. RAWLS, J.: Justice as fairness, a restatement. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2003, str. 199.

že i když soupeří mezi sebou o většinové zastoupení ve společnosti, měly by tak činit nenásilnou cestou změny názoru lidí, kteří jsou svobodní. Pokud by došlo k násilnému nařízení určité všeobjímající doktríny, pak by se jednalo o režim, který musí trvale užívat násilí pro své udržení. Základní rámec je určitým přesahujícím souhlasem, který musí sdílet i protichůdné nauky, pakliže jsou rozumné. Tento konsensus je také to, co tvoří politickou a sociální jednotu přetrvávající v demokratické společnosti. Podle Rawlse tak v demokracii lidé uznávají dvě úrovně spravedlnosti - tedy základní rámec, který přijímají všichni (a to je ten, který Rawls ve své teorii rozvíjí) a vlastní představu o spravedlnosti, která je často vtělena nebo spojena s (většinou) všeobjímajícími naukami jako je náboženství, filosofie, morálka apod.¹⁷

2.1 Principy spravedlnosti¹⁸

1. Každý má nedotknutelné a nezcizitelné právo k adekvátnímu souboru základních svobod, který je kompatibilní s tím samým souborem svobod pro všechny ostatní.
2. Společenské a ekonomické nerovnosti musí splňovat dvě podmínky:
 - a) jsou spojeny s úřady a pozicemi otevřenými pro všechny za podmínek spravedlivé rovnosti příležitosti;
 - b) jsou spravedlivé potud, pokud jsou k co největšímu prospěchu nejméně zvýhodněných členů společnosti.

První princip je nadřazen druhému, stejně jako první část druhého principu je nadřazena druhé části.

¹⁷ RAWLS, J.: Justice as fairness, a restatement. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2003, str. 32 – 33.

¹⁸ Tamtéž, str. 42.

2.1.1 Princip základních svobod

První princip dbá o zaručení základních práv a svobod, které jsou nutné pro zachování elementární životaschopnosti demokratické společnosti. Autor práce podotýká, že zde Rawls nezahrnuje vlastnické právo. První princip je nadřazen druhému, aby nemohlo dojít k výměně základních svobod za společenské nebo ekonomické výhody, které jsou obsaženy v druhém principu.

2.1.2 Princip rovnosti příležitostí

Společnost je spravedlivá, dokud každý její člen, nezávisle na své sociální pozici, má stejné šance uskutečnit své představy o dobrém životě, své životní plány. Utváření nerovností ve společnosti je spravedlivé, dokud má každý stejnou výchozí pozici ohledně možnosti uplatnění svých vrozených schopností ve spojitosti s jeho vůlí tak činit. Tento princip vede k vyrovnávání rozdílů vzniklých v čase redistribucí bohatství, nebo životní událostí, která výhled jedince razantně zhorší. Životní výhled jedince může být znevýhodněn z těchto důvodů:¹⁹

1. sociální třída nebo původ,
2. přirozená nadání a možnosti je rozvíjet, což může být omezeno sociálním postavením,
3. štěstí nebo neštěstí, které podstatně ovlivní život (nemoc, nehoda, ekonomická nepřízeň v oblasti..).

Rawls uvažuje nad vyrovnáváním těchto nedostatků tím způsobem, že naše životní očekávání zahrnuje skutečné možnosti, které nám společnost dává k dispozici s ohledem na naše postavení. Nepřemýšlíme nad svou budoucností nerealisticky, ale v kontextu zhodnocení našich schopností, postavení a možností, které nám společnost dává pro uskutečnění námi zvoleného životního plánu. Společenský kontext tak ovlivňuje, zda jsme optimističtí nebo pesimističtí ohledně našeho výhledu do budoucnosti. Dle životních perspektiv, které nám dává společnost na výběr, také smýšlíme o spravedlnosti daného společenského uspořádání jako celku.²⁰

¹⁹ RAWLS, J.: Justice as fairness, a restatement. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2003, str. 55.

²⁰ Tamtéž, str. 56.

Ačkoliv Rawls ve své původní teorii předpokládal, že lidé jsou schopni kooperace po celý život, okrajově se zabýval i zdravotní péčí jakožto primární potřebou. Rawls nezahrnuje zdravotní péči do výčtu základních práv (prvního principu), zařazuje adekvátní zdravotní péči, která je nutná pro návrat do plnohodnotného života, do principu rovnosti příležitostí. Při rozhodování o těchto záležitostech je potřeba mít na zřeteli všechny fáze lidského života, stejně jako případy nemoci nebo nehody, protože ty jsou nutně zahrnuty v racionálním očekávání každého jedince ohledně jeho budoucího výhledu.²¹

2.1.3 Princip difference

Princip difference zavádí pravidlo, které lze interpretovat tak, že jakýkoliv přírůstek blahobytu lépe postavených musí přinést sebemenší přírůstek blahobytu nejnižše postaveným, aby bylo možné tuto vznikající nerovnost považovat za spravedlivou. Rawls předpokládá dělbu práce a taktéž předjímá motivaci, kterou nerovnost v přerozdělení statků dle příspěví k produkci představuje. Nicméně je to právě člověk, který stojí v základu a smyslu lidské spolupráce, není to produkt samotný. Rawls vychází z toho, že sobě rovní lidé nebudou upřednostňovat výsledky společné práce před životní perspektivou o které si má každý právo sám rozhodnout. „*Co za práci lidé dělají a jak tvrdě ji dělají, je na jejich rozhodnutí ve světle různých podnětů, které společnost nabízí.*“²² **Princip difference je tak spíše principem reciprocity.**

2.2 Důvody pro rovnost dle Rawlse²³

Rawlsova teorie je označována jako egalitářská, protože obsahuje vyrovnávání nerovností, ať už v distribuci bohatství nebo životních příležitostí. Rawls uvádí především tyto důvody pro regulaci ekonomických a sociálních nerovností:

1. Při běžných okolnostech se zdá být nespravedlivé, aby chudá část společnosti nemohla uspokojovat své naléhavé potřeby, zatímco zbytné potřeby bohatých budou naplňovány. Pokud není ve společnosti tak velký nedostatek, pak by

²¹ RAWLS, J.: Justice as fairness, a restatement. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2003, str. 171 – 176.

²² Tamtéž, str. 64.

²³ Tamtéž, str. 130 – 132.

nemělo být jejích členů, kteří nemohou naplnit své základní životní potřeby.

2. Pokud je ve společnosti velká nerovnost, je zde nebezpečí ovládnutí státního aparátu relativně malou skupinou lidí, kteří pak jsou schopni vnášet do systému prvky ve svůj prospěch, které jim zaručí uchování a prohloubení jejich moci.
3. Nerovnost je špatná sama o sobě, protože způsobuje situaci, kde jsou níže postavení považováni za méněcenné. Je zde tendence jedněch k servilitě a druhých k dominanci. Obzvláště fixní společenský status přidělen narozením, pohlavím nebo rasou považuje Rawls za nepřijatelný, s čímž se autor osobně plně ztotožňuje. Rawls zde má na mysli status, se kterým jsou spojena odlišná práva a povinnosti, argumentuje občanstvím, se kterým musí být spojena rovná práva a povinnosti pro všechny.
4. Nerovnost může být také nespravedlivá sama o sobě, i když vznikla užitím jinak spravedlivých procedur.²⁴ Jako příklad lze uvést konkurenční trh, který se v případě vzniku monopolu stává nefunkčním, stejně tak jako se stává nefunkční politická soutěž, pokud svobodné volby – politickou nabídku – ovládne úzká skupina osob. Užitím spravedlivých postupů může v čase dojít k takové akumulaci prostředků, které vytvoří nespravedlivé prostředí např. tím, že omezí rovnost příležitostí.
5. Rawls mimo jiné zmiňuje,²⁵ že demokracie jako taková potřebuje pro svou funkčnost jistou míru participace občanů na veřejném životě. V případě, že jsou demokratické instituce vnímány jako nespravedlivé, tedy státní organizace je zkorumpovaná, a je narušen princip rovnosti možností přístupu k těmto institucím, pak lze mít za to, že toto občany odrazuje od participace na veřejném životě, což problém dále prohlubuje.

* * *

Shrneme-li, teorie spravedlnosti je určena pro demokratickou společnost jako

²⁴ Též viz RAWLS, J.: Justice as fairness, a restatement. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2003, str. 52 – 55.

²⁵ Byť na jiném místě, než u uvedeného výčtu – viz RAWLS, J.: Justice as fairness, a restatement. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2003, str. 144, též má souvislost s pojednáním na str. 115 – 119.

koncept spravedlivého systému společenské spolupráce mezi svobodnými a sobě rovnými občany z jedné generace na druhou.

Autor věří, že teorie spravedlnosti je slušný rámec pro demokratickou společnost, která uznává stejná práva všem svým členům, má určitou formu hospodářství založeného na dělbě práce a diverzifikaci odměn za ni, a která zároveň dává limity, aby politický národ zůstal soudržný, aby jednotlivé transakce byly vnímány jako spravedlivé ve smyslu, že výhody jedněch nejsou na úkor druhých. Podle daného distribučního principu by nemělo dojít k vyčlenění bohaté skupiny obyvatel a k ovládnutí systému, zamezení rovného přístupu ostatních k vhodným společenským pozicím a přílišné akumulaci kapitálu, která by omezila životní výhledy ostatních. Tendence vzniku oligarchické společnosti, ať už se jedná o trhy nebo společenské pozice je tímto rámcem omezena, ne-li vyloučena. Přesto by tento princip měl umožnit takovou akumulaci kapitálu, aby se společnost mohla dostatečně ekonomicky rozvíjet; distribuční princip umožňuje vznik nerovnosti v bohatství do té míry, dokud ve svém důsledku přispívá těm nejvíce znevýhodněným, a tím nerovnost legitimizuje.

3 Globalizace a její trendy

Ekonomické celky se díky prohlubující dělbě práce a technologickému pokroku postupně rozšiřovaly od malých samostatných místních hospodářství do velkých globálních sítí, jejichž části jsou dnes (v určitých odvětvích) na sobě velmi závislé. Z místních hospodářství tedy postupně vznikají národní ekonomické celky spojené se státními útvary, později mezinárodní obchodní systém, který přináší jistou míru obchodu a provázanosti s ostatními státy v rámci světového regionu. Poté se dělba práce prohlubuje na mezinárodní úrovni natolik, až zhruba v 2. polovině 19. století vzniká světová ekonomika, která představuje vnitřně propojený komplex národních ekonomik a vztahů mezi nimi. Důsledkem je vzájemná závislost – interdependence a vznik světového trhu.²⁶ S dalším rozvojem dopravních technologií a informačních technologií pak hovoříme o globální ekonomice, pro kterou je z ekonomického úhlu pohledu charakteristický vznik tzv. sítí, globálních hodnotových řetězců a také vznik globálních trhů, pro které neplatí místní a časová omezení.

Následující tendence jsou tradičně spojovány s postupnou ekonomickou integrací.²⁷

- internacionalizace – proces odstraňování bariér mezi státy a vytváření vzájemných vztahů, což vede ke zvýšené mobilitě výrobních faktorů i vyrobené produkce;
- interdependence – vzájemná závislost, která vzniká při propojování dříve samostatných ekonomických celků – jedná se tedy o důsledek prohlubující se dělby práce;
- regionalismus – proces, kdy se některé geografické oblasti propojují rychleji, než ostatní, dochází ke spojování do větších celků;
- integrace – završení výše zmíněných tendencí – integrace mimo to ještě

²⁶ KUNEŠOVÁ, H.; CIHELKOVÁ, E. a kol.: Světová ekonomika – nové jevy a perspektivy. 2. doplněné a přepracované vydání. C. H. Beck, 2006, str. 1 - 2.

²⁷ Tamtéž, str. 10 - 11.

předpokládá organizační zastřešení.

Hlavními projevy globalizace je:²⁸

- soustředování přímých zahraničních investic, nadvláda financí nad výrobou,
- rostoucí význam vědění a odborných systémů,
- rostoucí počet a význam TNC,
- vznik skupiny mezinárodních obchodníků,
- rozvoj nadnárodní hospodářské diplomacie,
- klesající význam moci národních států v tradičních oblastech,
- zvyšující se závislost státu na zahraničním obchodě a přímých zahraničních investicích.

Z pohledu politické ekonomie je možné uvést tyto hlavní elementy globalizace:²⁹

1. expanze trhů – je umožněna technologickým pokrokem, transformací mezinárodní dělby práce, liberalizací mezinárodních toků, novými způsoby obchodování, odstraňováním informační asymetrie;
2. transformace politiky - politiky jsou provázány skrze množství mezinárodních smluv, založení globálních a regionálních mezinárodních organizací, vzniká nutnost řešení globálních problémů;
3. vznik nových společenských a politických hnutí - konvergence kultur skrze nové komunikační kanály a přístup k informacím; radikalizace některých kultur proti průběhu globalizace.

Poválečný vývoj lze z pohledu mezinárodní ekonomické integrace rozdělit na období Bretton-Woodského měnového systému a období od zhruba konce 70. let, které je spojováno s Washingtonským konsenzem³⁰ a návratem neoliberálního ekonomického

²⁸ JENÍČEK, V.: Globalizace světového hospodářství. 1. vyd. C. H. Beck, 2002. str. 11.

²⁹ Viz WOODS, N.: The political economy of globalization. In WOODS, N.: The political economy of globalization. 1st ed. Houndmills: Macmillan Press, 2000. str. 3 – 6.

³⁰ Pod Washingtonským konsenzem rozumíme především tyto politiky: liberalizace obchodu; liberalizace finančního trhu; privatizace výroby; deregulace; eliminace bariér přístupu zahraničního kapitálu; ochrana vlastnických práv; fiskální asekze; restrukturalizace výdajů na zdraví, vzdělání a infrastrukturu; daňová reforma pro rozšíření daňové základny, snížení daňových sazeb a progresivního zdanění; flexibilní trh

myšlení do hlavního proudu.

Důvodem tohoto dělení je především míra a způsob jak internacionalizace probíhala s ohledem na místní kulturní a politické odlišnosti. Např. ekonom Dani Rodrik tvrdí, že režim pod Bretton-Woodským systémem a GATT nesměřoval k absolutnímu volnému obchodu: „*Ve skutečnosti se obchod stal (a zůstal) volným jen tam, kde přinášel jen malou výzvu domácím institucím, distribučním preferencím, nebo hodnotám.*“³¹ Od 80. let se však stala ekonomická integrace účelem sama pro sebe a chtěla po všech národech, aby přijaly stejný ekonomický systém. Rodrik argumentuje především tím, že největší růst zaznamenal svět za systému Bretton-Woods, který byl lépe uzpůsoben národním rozdílům v ekonomice - světový růst 3% ročně během let 1950 a 1973, což je skoro třikrát tolik, než ve 30. letech a dvakrát tolik, než od konce 70. let. Další vývoj taktéž zaznamenává růst, ale již ne v takové míře, jako během Bretton-Woods. Při zkoumání konkrétních příběhů se zdá, že ekonomickými vítězi posledních zhruba 30 let jsou státy, jako je Čína, které dlouhodobě jednají spíše podle pravidel Bretton-Woodu a k internacionalizaci přistupují postupně a plánovaně, tedy ne podle Washingtonského konsenzu, který lpěl na rychlé liberalizaci a zavedení tržního hospodářství, bez ohledu na domácí instituce.³²

Nebudeme zde hluboce zkoumat, zda je teze, že státy, které se otevřely světovým trhům, čelí většímu riziku a nejistotě bez vyvažujícího prospěchu vyššího ekonomického růstu, obecně platná. Množství literatury³³ na toto téma je obrovské, navíc s rozcházejícími se závěry, a autor nepovažuje tuto problematiku za zásadní s ohledem na cíl a rámec této práce. Pro účely této práce jsou důležitější souvislosti

práce, atd. Viz POTTER, R.B.: Geographies of development: an introduction to development studies. 3rd ed. Harlow: Pearson Prentice Hall, 2008. str. 204.

³¹ RODRIK, D.: The globalization paradox : why global markets, states, and democracy can't coexist. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2011. str. 75.

³² Tamtéž, str. 110 - 111.

³³ Např. studie zkoumající vztah růstu a makroekonomické nestability v podmínkách globalizace konstatuje nejednoznačné výsledky, které jsou spojeny s konkrétními případy, přesto se zdá, že např. liberalizace obchodu vede k menší nestabilitě, zatímco finanční liberalizace nestabilitu zvyšuje; viz KOSE, M.A., PRASAD, E.S., TERRONES, M.E.: Growth and Volatility in an Era of Globalization. 2005. [online] [citováno 14.12.2013] Dostupné z WWW:

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/staffp/2005/03/kose.htm>;

nebo související studie různých vztahů mezi jevy spojovanými s globalizací – např. studie zkoumající vztah růstu finančního sektoru vzhledem k růstu reálné ekonomiky; viz CECCHETTI, S. G., Kharroubi, E.: Why does financial sector growth crowd out real economic growth? [online] [citováno 14.12.2013] Dostupné z WWW: <https://evbdn.eventbrite.com/s3-s3/eventlogos/67785745/cecchetti.pdf>.

redistribučních institucí vzhledem k internacionalizaci. Autor považuje za obecně platnou tezi, že liberalizované trhy narušují hodnotový rámec a s ním i tradiční redistribuční principy. Těmto souvislostem se budeme blíže věnovat v kapitole 3.5 Nerovnost a nejistota; některé následky.

* * *

Pro tuto práci jsou určující nejen kvantitativní, ale především kompoziční a kvalitativní změny ekonomických a společenských vztahů, které globalizace přináší v posledních několika desetiletích.

Globalizaci můžeme chápat jako multidimenzionální jev, který spočívá ve vytvoření sítí jednotek a struktur zejména díky informačním technologiím. Tyto sítě jsou tvořeny hlavními aktéry (pracovní síla, spotřebitelé, státy, firmy, organizace občanské společnosti i jednotlivci) a sítí vztahů mezi těmito aktéry navzájem, přitom tyto struktury nejsou ohraničitelné do jednoduchého rámce (jako je např. státní území nebo populace určená společnými jmenovateli), naopak jsou zasazeny do prolínajících se rámců rozdílných makrostruktur (instituce a organizace na různých úrovních, konvence...) a jejich geografická distribuce a koncentrace je velmi rozdílná.³⁴

Literatura rozvojové ekonomie často uvádí, že systém Bretton-Woods umožňoval lepší adaptaci států a jejich odlišných ekonomik na internacionalizaci, oproti následnému období rychlé liberalizace, které bylo pro mnohé rozvojové státy devastující a přineslo s sebou rostoucí nerovnosti, jak uvnitř států, tak mezi státy navzájem. Jedním z důvodů může být narušení předchozího redistribučního rámce založeného na neformálních institucích a tlak na stát, aby se této funkce zhostil. Slabé nebo nevyvinuté státy pak v naplnění této funkce často neobstály, zejména pokud k otevření se světovým trhům přistoupily rychle, tedy dle modelu Washingtonského konsensu.

³⁴ Inspirováno kapitolou Tangled Webs: Unravelling Complexity in the Global Economy viz DICKEN, P.: Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. New York: Guilford Press, 2011. str. 51 - 74.

3.1 Krize národního státu?

V této subkapitole se zamyslíme nad tématem krize národního státu. Pokud chápeme národ jako „*pojmenovanou populaci lidí, kteří sdílí mýty a paměť, masovou kulturu, určitou domovinu, ekonomickou jednotu a rovná práva a povinnosti pro všechny členy,*“³⁵ pak lze vyzorovat celou řadu jevů, které platnost této definice ohrožují – a proto budeme vzhledem k vymezenému rámci práce tyto jevy charakterizovat. Rozdělíme si krizi národního státu na interní a externí:³⁶

1. **Interní krize** - otázka efektivity národního státu, jeho legitimacy a reprezentativnosti jako instituce sloužící potřebám a zájmům jeho občanů, schopnost udržet politický národ soudržnou společností; např.:
 - a) krize veřejného vzdělávání, které vede k homogenizaci národa a jako takové bylo mnohdy zaváděno - neschopnost začlenit do výuky historie a jiných společenských věd povědomí o minoritních etnikách, které se poté necítí být součástí národa dle naší definice - nesdílí mýty a paměť;
 - b) rozpad vnitřní soudržnosti na politickém základě - určité skupiny občanů musí za svou skutečnou rovnoprávnost bojovat; např. rovná práva žen, etnických skupin a minorit;
 - c) rozpad vnitřní soudržnosti na ekonomickém základě - rostoucí ekonomická nerovnost prohlubuje rozdíly ve společenském postavení, bohatší skupiny obyvatel ztrácí potřebu a důvody k solidaritě, vyčleňují se ze struktur vnímaných jako veřejné nebo se naopak snaží upravit jejich pravidla ve svůj prospěch (viz kapitola 3.5 Nerovnost a nejistota; některé následky);
 - d) efektivita státního aparátu - problémy spojené s korupcí a bytněním státního aparátu;
 - e) krize reprezentace občanů - otázky spojené s tím, zda státní orgány zastupují občany jako celek, nebo jen určité skupiny; kritika spojená se školou veřejné volby.

³⁵ SMITH, D. A.: Nations and nationalism in a global era. 1. vyd. Cambridge: Polity Press, 1998. str. 56.

³⁶ Dělení je inspirováno kapitolou „The Crises of the National State“ In SMITH, D. A.: Nations and nationalism in a global era. 1. vyd. Cambridge: Polity Press, 1998. str. 85 - 115, je doplněno o znalosti z nastudované literatury a vlastní úvahy autora.

2. **Externí krize** - vojenská a ekonomická síla státu ve světě nadnárodních korporací, vojenských bloků, mezinárodních organizací a narůstajícího počtu bilaterálních a multilaterálních úmluv:
- a) mocenská krize - ztráta vojenské moci, mnohdy i na místním základě, selhání ve slibech udržení si nebo získání dominantního postavení, hrozba terorismu;
 - b) pomocí národních masmédií budovaná národní kultura se rozměšňuje cizími vlivy, navíc národní charakter a případná státní kontrola ztrácí svou relevanci vzhledem k faktickému prolínání se kultur a ekonomik;
 - c) neschopnost ovládat a kontrolovat mezinárodní toky kapitálu a neschopnost ochránit občany před ekonomickými cykly, které zasahují široké spektrum navzájem závislých národních ekonomik;
 - d) slabá vyjednávací pozice na mezinárodní úrovni, v případě menších nebo slabých států i s TNC (viz kapitola 3.3 Stát konkurence? a kapitola 4.1 Poznámky ke vztahu státu a trhu).

Výčet nastíněných problémů je pouze příkladný, kromě uvedení spektra možné krize národního státu autor poukazuje také na skutečnost, že národní stát nebyl a ani dnes není schopen dostát úlohám, které na sebe oficiálně převzal. Politická reprezentace mnohdy slibuje věci, které kvůli rostoucí provázanosti na mnoha úrovních není reálně možné národním státem jako takovým provést ani domácí a ani mezinárodní politikou. Dle názoru autora tento jev postihuje jak silné, tak slabé státy. Přírozeným důsledkem je poté rostoucí nedůvěra v instituci národního státu.

3.2 Stát konkurence?

V literatuře věnující se globalizaci se objevují teze následujícího typu: „*V důsledku sílící transnacionalizace dochází k přerozdělování moci mezi státy a transnacionální společnosti ve prospěch nadnárodních korporací. Přestože si státy udržují svoji suverenitu, nadnárodní korporace se snaží ovlivnit vlády jednotlivých států ve svůj prospěch.*“³⁷ nebo „*Obrovské finanční toky jsou v globalizované ekonomice*

³⁷ KUNEŠOVÁ, H.; CIHELKOVÁ, E. a kol.: Světová ekonomika – nové jevy a perspektivy. 2. doplněné a přepracované vydání. C. H. Beck, 2006, str. 28.

mimo kontrolu jednotlivých vlád, centrálních bank i mezinárodních finančních institucí.“³⁸

Jeníček uvádí, že sociální stát byl nahrazen státem konkurence. Tento posun vede k možné krizi liberální demokracie, protože rozhodnutí státu čím dál větší měrou vycházejí ze světových trhů, které utvářejí nadnárodní korporace. „*V tržním mechanismu se úloha vlád posouvá k vytváření prostředí pro soukromé podnikání.*“³⁹

Národní sociální stát přitom usiloval právě o takovou samostatnost, aby bylo možné zajistit ochranu před chudobou a prosazování společenských cílů jako je zaměstnatost, veřejné zdravotnictví apod. „*Rozvoj hospodářských a sociálních činností státu byl považován za nejdůležitější část procesu společenské, hospodářské a politické modernizace rozvinutých zemí.*“⁴⁰ Dnes dochází k potížím fiskálně udržet objem služeb poskytovaných státem. Od 60. let se projevuje, že vnitřní usměrňování a otevření se světu jsou do značné míry protichůdné kroky a hledání kompromisu mezi nimi je pro stát problematické.

Globalizace umožnila šíření toků informací prostřednictvím sítí, což sráží význam organizací (a institucí) založených na tradičních hierarchických, ohraničených a centralistických strukturách, což národní stát je. „*Nadnárodní společnost se chová ve všech ekonomických teritoriích, kde působí, jako jeden subjekt a alokuje zdroje pro maximální efektivitu jejich využití bez ohledu takřkajíc na cokoliv.*“⁴¹ (Pozn.: zde myšleny různé geografické, kulturní a jiné bariéry.)

Stát ztrácí řídicí schopnost, jeho hospodářsko-politická úloha je omezena zvýšenou pohyblivostí výrobních faktorů. „*Nelze tedy očekávat růst životní úrovně za pomoci státu. Rozhodující se v této situaci stává přitažlivost jednotlivých míst. Státu tak zůstává iniciativa, aby svými rámcovými podmínkami určoval přitažlivost pro zahraniční investice (infrastruktura, vzdělávání, sociální a finanční systémy, pružné kapitálové a pracovní trhy.)*“⁴²

³⁸ KUNEŠOVÁ, H.; CIHELKOVÁ, E. a kol.: Světová ekonomika – nové jevy a perspektivy. 2. doplněné a přepracované vydání. C. H. Beck, 2006, str. 28.

³⁹ JENÍČEK, V.: Globalizace světového hospodářství. 1. vyd. C. H. Beck, 2002. str. 85.

⁴⁰ Tamtéž, str. 80.

⁴¹ Tamtéž, str. 5.

⁴² Tamtéž, 82.

Stát konkurence prosazuje rostoucí zavádění tržního hospodářství pro zvýšení konkurenceschopnosti hospodářských subjektů operujících na území daného státu v mezinárodním měřítku. Paradox je v tom, že stát se tak dobrovolně vzdává řady politických nástrojů.

Jeníček říká, že přechodem ze sociálního státu na stát konkurence se stát stal „zbytkovým státem“. Dochází ke „zbožnění“ státu, služby státu stále častěji nahrazují tržní subjekty, dochází ke vzájemnému prorůstání soukromé a veřejné sféry. V mezinárodním měřítku jsou státy nuceny zapojit se do diplomacie trojúhelníku, jehož body tvoří vztahy mezi státy, vztahy mezi státem a podniky a vztahy mezi podniky.

Pokud se vrátíme k pojmu stát konkurence, jak vlastně konkurenci státu měřit a kdo o tom rozhoduje? Hodnocení konkurenceschopnosti podniku je přesně dané schopností podniku udržet a rozvíjet se na trhu, plnit své závazky. Je zřejmé, jaké jsou zdroje, ze kterých může podnik svou konkurenceschopnost navýšit. U státu je ovšem rozsah kritérií určujících konkurenceschopnost široký a nepřehledný.

Podnik je otevřeným systémem, jsou zde široké možnosti, jak jej ovládat, restrukturalizovat, nabírat nebo propouštět zaměstnance, určité úlohy převést na subdodavatele atd. Podnik může díky své úspěšnosti navýšit tržní podíl v relativně krátkém čase. Naopak státy jsou spíše uzavřenými systémy, fungují s určitým počtem občanů, jejich územní pole působnosti je statické, podpora jednoho odvětví hospodářství je pravděpodobně na úkor jiné aktivity, pokud navýší export, musí snížit import, jinak bude čelit přebytku obchodní bilance a exportu kapitálu atd.⁴³

Politická reprezentace vzala fenomén státu konkurence za svůj pro obhajobu nepopulárních politik nebo zdůvodňování, proč se jiné politiky nepodařily. Názor, který připodobňuje stát k velké korporaci soutěžící na světovém trhu se stal ve veřejném prostoru poměrně běžným.⁴⁴

⁴³ V roce 1996 publikoval ekonom Paul Krugman v Harvard Business Review stat' „A Country Is Not a Company,“ kde rozebírá rozdíly mezi způsobem řízení podniku a hospodářským řízením státu; KRUGMAN, P.: A Country Is Not a Company [online zdroj]. Harvard Business Review; Jan/feb 1996, Vol. 74 Issue 1, str. 40-53. [cit. 14.5.2012]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/>.

⁴⁴ Např. výrok prezidenta USA Billa Clintona podle něhož: „se každá země podobá velké korporaci soutěžící na globálním trhu“.

Použiji přehled toho, co z různých pohledů konkurenceschopnost státu znamená.⁴⁵

- schopnost jednotlivých národních ekonomik prosadit se na globálním trhu v konkurenci s ostatními národními státy,
- schopnost národních států přitáhnout zahraniční investice,
- schopnost národních států vytvořit podmínky pro příchod zahraničních, respektive nadnárodních firem do domácí ekonomiky,
- schopnost národních států vytvořit podmínky pro udržení, respektive zabránění odchodu firem na domácím trhu již působících,
- ochotu a schopnost národních států uplatňovat hospodářské politiky příznivé pro fungování firem a zvyšování technologické náročnosti jejich produkce.

Kritéria neurčují zástupci vlád, nejsou zde plně zohledněny potřeby lidí, kteří stát tvoří. Kritéria určují investoři, manažeři, obecně účastníci podnikatelské komunity a zároveň jsou to oni, komu je hodnocení určeno. Stát do procesu hodnocení konkurenceschopnosti vstupuje jen nepřímo svou hospodářskou politikou, kterou se snaží vyhovět stanoveným kritériím. Je tedy otázka, zda je stát jen příjemcem hodnocení a tudíž v podřízené pozici vůči mezinárodnímu ekonomickému tlaku.

Při bližším pohledu na kritéria hodnocení dojdeme ke zjištění, že jsou vůči sobě protichůdná a žádnou politikou je nelze všechny zároveň navýšit. Např. je třeba mít vzdělanou pracovní sílu, avšak levnou; flexibilní trh práce a nízkou míru sociální ochrany, ale zároveň sociální smír; nízké daně, vysoké státní výdaje na infrastrukturu, vzdělávání, výzkum a vývoj, ale zároveň příznivou bilanci veřejných rozpočtů atd.

* * *

Síla nátlaku mezinárodní korporace na stát je nejvíce viditelná u rozvojových zemí. Např. v Thajsku a Peru vyhrožovaly korporace, že se přesunou jinam v případě,

⁴⁵ MALÝ, J.: Slabé postavení národního státu v globalizované ekonomice: čí zájmy stát prosazuje? In MALÝ, J.; WAWROSZ, P.; MRÁČEK, K.; DOSTÁLOVÁ, I.: Globalizace, integrace a české národní zájmy. 1. vyd. Praha: PROFESSIONAL PUBLISHING, 2011, str. 14.

že stát zavede regulaci ochrany životního prostředí; v Peru jedna důlní společnost tlačila vládu k tomu, aby netestovala děti žijící poblíž dolů na vlivy na zdraví; Papua Nová Guinea přijala zákon, který vylučoval soudit se s mezinárodními důlními společnostmi v zahraničí z obavy, že takovéto spory by mohly vést k odlivu investorů. V případě dokonale konkurenčního trhu by tyto problémy nevznikaly, protože by o určitou investici soutěžilo více společností, jejichž vzájemná rivalita by oslabila jejich vyjednávací pozici vůči státu. Ve skutečnosti mohou existovat velké překážky přístupu - vybudování dolu znamená nákladnou a nejistou investici, není proto příliš možné spoléhat na to, že jiný investor automaticky nahradí původního zájemce, nebo že nebude požadovat ještě přísnější podmínky.⁴⁶ Může také dojít k omezení možností státní regulace tím, že dojde v bilaterálních smlouvách k nasmlouvání takových podmínek pro investory, že není možné regulaci bez kompenzace prosadit.⁴⁷

Autor se domnívá, že tyto problémy se principiálně týkají také vyspělých států, zvláště těch menších, bez silné vyjednávací pozice. Důsledky nejsou tak velké jako v rozvojových zemích, přesto mohou být značně citelné.⁴⁸

V následujících částech práce zazní celá řada argumentů, proč je zobecnění, že jsou národní státy z principu v jednání s TNC bezzubé, liché. Záleží na mnoha faktorech a konkrétních okolnostech - pokud má TNC zájem o výrobní faktor, který není lehce dostupný nebo naopak se jedná o stát s velkým trhem, na který chce TNC expandovat, pak je zřejmé, že to může být stát, který má výhodu při vyjednávání a může nutit nadnárodní korporace ke konkurenčnímu boji. „*Ve spolupráci s dalšími státy se tato moc ještě zvyšuje (příkladem je EU)*.“⁴⁹ Důvody, proč je ve vztahu k TNC pro státy výhodné

⁴⁶ STIGLITZ, J. E.: Making globalization work. 1. vyd. New York: Norton, 2006. str. 195.

⁴⁷ RODRIK, D.: The globalization paradox : why global markets, states, and democracy can't coexist. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2011. str. 197 – 198.

⁴⁸ Např. Nátlak Amazonu na zastupitelstvo Dobrovíze, aby nezohlednilo konané referendum, kde se občané vyjádřili proti stavbě distribučního skladu. Amazon hrozí žalobou na náhradu škody a ušlého zisku. FRANCOVÁ, P.: Jestli halu nepostavíme, chceme náhradu škody, vzkazuje "amazonský" developer Dobrovízi. Hospodářské noviny, 2013 [online] [citováno 9.12.2013] Dostupné z WWW: <http://byznys.ihned.cz/zpravodajstvi-cesko/c1-61421160-developer-hrozi-dobrovizi-kvuli-vysledku-referenda-a-hale-pro-amazon>

nebo odpor k silnému postavení odborů v Jižní Koreji viz MUNDY, S.: Korejské konglomeráty investují hlavně v zahraničí. Odrážejí je domácí odbory. Hospodářské noviny, 2013 (převzato z Financial Times) [online] [citováno 8.12.2013] Dostupné z WWW: <http://byznys.ihned.cz/zpravodajstvi-svet/c1-61407800-korejske-konglomeraty-investuji-hlavne-v-zahranici-odrazuji-je-domaci-odbory>.

⁴⁹ DICKEN, P.: Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. New York:

se navzájem integrovat zazní v dalších kapitolách a shrnutí je v kapitole 4.1 Poznámky ke vztahu státu a trhu.

3.3 Dělbá práce a vývojové tendence velkých podniků

Tuto subkapitolu uvedeme následujícími citacemi, které nastiňují změny ve vztazích a postavení velkých podniků, které jsou spojeny s globalizací: „*Mezinárodní obchod ... ztrácí postupně rysy prosté realizace nadbytečné produkce vzhledem k potřebám vnitřního trhu a stále více se vztahuje na dodávky kooperujících podniků různých zemí, zejména v rámci velkých mezinárodních průmyslových komplexů.*“⁵⁰ a „*Velký podnik sice ve 21. století zůstane velkým, ale svou pružností se bude přibližovat malému podniku.*“⁵¹

Pokud se podíváme do minulosti, velkovýroba začíná někdy v druhé polovině 19. stol. a s ní se i datuje vznik časové mzdy. Do té doby byli řemeslníci odměňováni podle výkonu, většina obyvatelstva pracovala v zemědělství, v komunitách, které byly částečně soběstačné, nebylo dělítko mezi rodinným životem a prací – dělba práce probíhala tradičně v rámci rodiny.

V 50. letech minulého století se výroba odehrávala především ve velkých hierarchicky organizovaných podnicích, které byly navázané na členskou základnu v místě podnikání. V té době byla dikce představitelů podnikatelského sektoru taková, že přináší rozvoj svému okolí, svým zaměstnancům i celé komunitě. Podnikání bylo spjaté s určitým místem, městem, státem a tradicí. Podnikatelé využívali výhod z výroby ve velkém rozsahu a tomu byla uzpůsobena i hierarchická, stabilní struktura korporace. Byla masově zavedena hodinová mzda, podnikatelé svým zaměstnancům platili zdravotní pojištění a další benefity, kariérní postup probíhal spíše na základě seniority, než dle výkonnosti. Bylo běžné, že zaměstnanec pracoval po většinu života pro jednoho zaměstnavatele. Můžeme takový způsob výroby nazvat masovou - fordovskou.

Mezinárodní dělba práce do 60. let 20. století probíhala na modelu výroby v

Guilford Press, 2011. str. 236.

⁵⁰ KUBIŠTA, V. a kol.: Mezinárodní ekonomické vztahy. 1. vyd. HZ Editio, 1999, str. 101.

⁵¹ HUČKA, M., KISLINGEROVÁ E., MALÝ, M.: Vývojové tendence velkých podniků: podniky v 21. století. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011. str. 106.

rozvinutých státech ze surovin z rozvojových států, vyspělé státy těžily z koloniálního systému i dlouhou dobu poté, co rozvojové státy nabyly nezávislost. Začalo však docházet nejen k získávání primárních surovin z rozvojových oblastí, ale i k přesunům částí výrobního procesu, které jsou náročné na pracovní sílu. Procesy náročné na vzdělání pracovní síly zůstaly v původních oblastech. Dochází k rozpadu klasické struktury podniku – outsourcingu a offshoringu, v dnešní době se začíná hovořit o sítích a tzv. globálních hodnotových řetězcích (GVC), podnikatelské struktury mohou být flexibilní týmy lidí relativně nezávislých společností rozestých po celém světě. Srovnání základních současných výrobních modelů viz příloha tabulka 1.

Vzniká pojem nadnárodní korporace (TNC) jako síť mezifiremních a intrafiremních vztahů, které překračují státní hranice.

Mezi hlavní charakteristiky TNC patří:⁵²

- schopnost koordinovat a kontrolovat ekonomické procesy a transakce mezinárodních sítí,
- potenciální schopnost využívat geografické rozdíly v plánování procesů (rozdíly v kapitálu, státní regulace apod.),
- potenciální schopnost geografické flexibility - přesun a změna sítí na místní, mezinárodní a globální úrovni.

Počet TNC rostl v posledních 30 letech exponenciální řadou.⁵³ Podle údajů UNCTAD jsou globální výrobní řetězce koncentrovány odvětvím, např. horních 10 % exportních společností v EU zahrnuje 70 - 80 % celkového objemu exportu EU jako celku, v USA horních 10 % exportérů zahrnuje až 96 % celkové exportu. Odhadem 80% objemu světového obchodu se zbožím a službami připadá na TNC.⁵⁴

⁵² DICKEN, P.: Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. New York: Guilford Press, 2011. str. 61.

⁵³ Tamtéž, str. 20.

⁵⁴ UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT: World Investment Report 2013: Global Value-Chains: Investment and Trade for Development. 2013 [online] [citováno 19.12.2013] Dostupné z WWW: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=588> str. 163 – 164.

3.3.1 Outsourcing, offshoring a globální výrobní síť

Zahraniční investice jsou jedním z ukazatelů konkurenceschopnosti státu a považují se za jeden ze zdrojů, jak rozvíjet národní ekonomiku a zaměstnanost. Nicméně ve skutečnosti také záleží na tom, kdo dané výrobní prostředky vlastní, respektive, kde se nachází těžiště vyšší přidané hodnoty ve výrobním řetězci. Dobře to popisuje Milan Zelený ve své úvaze, co je vlastně český průmysl, když „přes 42,5 % veškeré české produkce je vytvořeno a vlastněno zahraničními firmami, stejně jako plné 3/5 celkových zisků. Navíc, 99 % vkladů klientů v ČR kontrolují zahraniční banky.“ Zjednodušeně řečeno, podnik většinou outsourcuje / offshoruje tu část výrobního procesu, která má malou přidanou hodnotu, aby tak vydělal na nižších nákladech na pracovní sílu. Z pohledu národní ekonomiky to znamená, že velmi záleží na formě produkce a stupni v GVC, která probíhá na jeho území, kterou tedy zajišťují občané daného státu.⁵⁵

„Dnes tvoří více jak polovinu světového importu výrobků polotovary (primární zboží, části a komponenty, a částečně dokončené produkty), a více jak 70% světového importu služeb tvoří služby zprostředkování.“⁵⁶ V grafu 1 v příloze vidíme, že v rámci GVC outsourcing na národní úrovni zůstává na stabilní úrovni, liší se především v mezinárodní dimenzi, která však tvoří nezanedbatelný díl. Nutno podotknout, že se délka výrobního řetězce a možnosti outsourcovat / offshorovat liší dle odvětví činnosti, předložený graf ukazuje pouze celkový obraz.

Problémy spojené s offshoringem nebudou v budoucnu postihovat jen profese s nízkou kvalifikací, nebo profese spojené s výrobou zboží. „Dnes je komparativní výhoda více odvozena z lidské práce, spíše než z přírodních podmínek“⁵⁷ Komparativní výhoda daná lidským kapitálem se může měnit a vzhledem k rostoucí vyspělosti

⁵⁵ ZELENÝ, M.: Co je český průmysl? Co česká ekonomika? A proč nestačí o tom mluvit... 14.10.2013 [online] [citováno 15.12.2013] Dostupné z WWW: <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/milan-zeleny.php?itemid=21263>.

⁵⁶ BACKER, K. D., MIROUDOT, S.: Mapping Global Value Chains. OECD Trade Policy Papers, No. 159, OECD Publishing, 2013. [online] [cit. 10.20.2013] Dostupné z WWW: <http://dx.doi.org/10.1787/5k3v1trgnbr4-en>, str. 5.

⁵⁷ BLINDER, A. S.: Offshoring: The Next Industrial Revolution? Foreign Affairs, Mar/Apr2006, Vol. 85 Issue 2, str. 113-128. [cit. 1.12.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/>.

určitých rozvojových světových regionů a obecnému trendu růstu sektoru služeb, lze očekávat, že právě služby poskytované díky moderním technologiím přeshraničně budou nabývat na významu. Služby se rozdělí na ty, které lze poskytovat pouze osobně a které lze poskytovat na dálku. Služby poskytované na dálku budou pravděpodobně ohroženy offshoringem do rozvíjejících se zemí. Pouze vyšší vzdělání přitom tento problém pro vyspělé státy nevyřeší, protože jak osobní, tak neosobní služby mohou být náročné i nenáročné na vzdělání pracovní síly.⁵⁸

Ačkoliv liberalizace kapitálových toků prodělala v poslední době obrovský pokrok, je teze, že TNC si volně vybírá ze světových oblastí, poněkud příliš zjednodušená. Rozdíly mezi státními regulacemi nejsou zanedbatelné a TNC se musí potýkat se sociálními a kulturními bariérami, které přináší obtíže ve vytváření obchodních partnerů a vedení společných podniků, ale i např. v marketingu produktů a jiných procesech. Aklimatizace na kulturní rozdíly s sebou nese nemalé náklady. Roste nepřehlednost ve výrobním řetězci, který zahrnuje řadu samostatných dodavatelů a subdodavatelů - TNCs čelí kritice, že ve výrobních zařízeních v rozvojovém světě nejsou dodržovány lidská práva. Je otázka, zda jsou řetězce schopny mít každého posledního subdodavatele pod dohledem. (Nejen) ve spojitosti s negativními kampaněmi organizovanými NGOs čelí TNCs v daných oblastech taktéž možnosti stávk, které pak vedou k výpadku ve výrobním řetězci, což je obzvláště pro společnosti s JIT (just-in-time) filozofií vážný problém.⁵⁹

V tabulce 2 v příloze vidíme různé formy organizace TNC a jejich náklady a přínosy a místní dopady.

Dopady liberalizace na jednu stranu otevírají TNC dveře a ztěžují státům kontrolu i regulaci ekonomiky, na druhou stranu přinášejí i pro TNC nové výzvy a především vyšší konkurenci. „*Je tedy zajímavé, že komprese času a prostoru může*

⁵⁸ BLINDER, A. S.: Offshoring: The Next Industrial Revolution? Foreign Affairs, Mar/Apr2006, Vol. 85 Issue 2, str. 113-128. [cit. 1.12.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/>;

na problematice ohrožení pracovních míst v sektoru služeb ve vyspělých zemích se shodne např. tato studie: KLETZER, L.G.: Globalization and job loss, from manufacturing to services. Economic Perspectives. 2005 2nd Quarter, Vol. 29 Issue 2, p38-46. [online] [cit. 1.12.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/>.

⁵⁹ Viz např. kapitola 8.6 In POTTER, R.B.: Geographies of development: an introduction to development studies. 3rd ed. Harlow: Pearson Prentice Hall, 2008. str. 247 – 250.

pomoci nadnárodních korporací dosáhnout globálního rozsahu v prodeji svých produktů a služeb, a zároveň může vytvořit imperativ pro selektivní organizaci činností na národním a makro-regionálním měřítku vedle globálních struktur. ⁶⁰ Stejný důsledek platí i pro pracovní sílu – globalizace přináší širší možnosti uplatnění a zároveň tlak na odměnu za práci, případně i její ztrátu vlivem strukturálních změn v ekonomice.

Podle teorie mezinárodního obchodu vyrábí každý stát to, kde má komparativní výhodu, z čehož pak podle teorie těžby obě strany. Důraz na komparativní výhodu má i svou stinnou stránku; pokud se výrobky začnou nakupovat ze zahraničí na úkor tuzemské produkce, je zde určitá pravděpodobnost vzniku nezaměstnanosti v daném oboru. Podle neoliberální teorie je nahradí jiné možnosti uplatnění nebo se nabídka práce přesune tam, kde uplatnění najde. Pracovní síla ale není tak flexibilní a těžko si lze představit, že lidé v krátkém časovém horizontu změni své vzdělání a pracovní zařazení. Nejlépe je to opět vidět na zkušenostech rozvojových zemích, kde rychlá liberalizace nedala soukromému sektoru čas reagovat a vytvořit nová místa, nebo byly vysoké úrokové míry a soukromý sektor nebyl schopen investovat do nových míst. Taktéž v rozvinutých zemích, ačkoliv mají mnohem lepší možnosti přizpůsobit se nové situaci, dochází k podobnému problému, zvláště v lokalitách s vysokou nezaměstnaností a nízkopříjmovými obory, jejichž zaměstnanci ve středním věku nemusí najít uplatnění na trhu práce vůbec.⁶¹

Dopady globalizace na zaměstnanost ve vyspělých státech shrnuje následující tabulka 3 a v rozvojových státech tabulka 4.

Tabulka 3 – Souhrn dopadů globalizačních procesů na zaměstnanost ve vyspělých ekonomikách

Pozitivní efekty	Negativní efekty
Levnější importy výrobků relativně náročných na práci podporují vyšší ekonomickou výkonnost skrze stranu poptávky, pracovní síla je zároveň uvolněna pro sektory s vyšší produktivitou.	Zejména v průmyslových dvětvích relativně náročných na pracovní sílu vedou rostoucí importy z rozvojových zemí společně s konkurenčními změnami v technologiích a dalších faktorech k nevyhnutelnému poklesu zaměstnanosti a/nebo kvalitě práce, včetně reálných mezd. Toto zvyšuje nerovnost mezi kvalifikovanými a

⁶⁰ POTTER, R.B.: Geographies of development: an introduction to development studies. 3rd ed. Harlow: Pearson Prentice Hall, 2008. str. 249.

⁶¹ STIGLITZ, J. E.: Making globalization work. 1. vyd. New York: Norton, 2006. str. 67.

Pozitivní efekty	Negativní efekty
	nekvalifikovanými pracovníky a způsobuje velké obtíže s přefazením na jinou práci.
Růst v rozvojových zemích vede skrze relokaci průmyslu a příjem generovaný exportem k (a) zvýšené poptávce po exportu industrializovaných zemí a (b) posuny v produkci v industrializovaných zemích ze spotřebních produktů s nízkou přidanou hodnotou k produktům s vysokou přidanou hodnotou a ke kapitálově a/nebo na kvalifikaci náročnou produkci a služby.	Není pravděpodobné, aby nárůst zaměstnanosti vlivem rostoucích exportů industrializovaných zemí plně vykompenzoval ztracená pracovní místa, obvláště pokud (a) mzdy v industrializovaných zemích zůstanou o dost vyšší, než v nově industrializovaných a dalších rozvíjejících se ekonomikách a (b) míry světového ekonomického růstu jsou relativně nízké, a/nebo nadměrně koncentrovány v Jižní a Jihovýchodní Asii.
Růst zaměstnanosti a zlepšení kvality práce pro kvalifikované pracovníky bude pravděpodobně výrazné v krátkém a středním období, v dlouhém období jsou však dopady nejasné.	Růst zaměstnanosti a zvýšení kvality práce pro kvalifikované pracovníky se bude v dlouhém období ztrácet důsledkem relativně levnější a produktivnější pracovní síly v nově industrializovaných ekonomikách.
Relokace produkce a/nebo importy způsobují negativní krátkodobé dopady na pracovníky, ale podporují flexibilitu a efektivitu pracovního trhu pomocí větší mobility pracovníků mezi zeměmi (a v menší míře v rámci regionálních ekonomických oblastí) směrem k ekonomickým činnostem a geografickým oblastem s relativním nedostatkem pracovní síly.	Růst obchodu dále sníží poptávku po nekvalifikované pracovní síle. Toto zvýší nezaměstnanost, protože ve světě mobilního kapitálu nebudou již industrializované země držet komparativní výhodu založenou na kapitálu.

Zdroj: DICKEN, P.: Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. New York: Guilford Press, 2011. str. 504.

Tabulka 4 - Souhrn dopadů globalizačních procesů na zaměstnanost v rozvojových ekonomikách

Pozitivní efekty	Negativní efekty
Vyšší příjem generovaný exportem podporuje investice do produkčních kapacit s potenciálně pozitivním dopadem na místní rozvoj, který je závislý na mezisektorovém a mezifiremním propojení, schopnosti udržet konkurenceschopnost atd.	Nárůst v zaměstnanosti a/nebo v příjmech (v protikladu k předpokládaným pozitivním dopadům) pravděpodobně nebude dostatečně velký a rozšířený, aby zmenšil nerovnost. Kvůli nerovnosti v kontrole nad zisky a příjmy, porostou zisky rychleji. V důsledku pak ve většině zemí právě naopak nerovnost pravděpodobně poroste.
Růst zaměstnanosti ve výrobě obchodovatelného zboží, které je relativně náročné na pracovní sílu, způsobuje (a) nárůst v celkové zaměstnanosti a/nebo (b) snížení zaměstnanosti v sektorech s nízkou mzdou. Oba dopady mají tendenci ke zvýšení mezd až do výše, která záleží na relativní mezinárodní mobilitě každého jednotlivého průmyslu, tlaku nabídky a poptávky práce a národních politikách na stanovení výše mzdy	Relokace relativně mobilní, na pracovní sílu náročné výroby z industrializovaných do rozvojových zemí může mít za určitých podmínek rozvratné sociální dopady - v případě absence efektivního plánování a ujednání mezi TNC a vládou a/nebo domácími firmami budou relokované aktivity povzbuzovat migraci směrem do měst, přitom doba po kterou budou v oblasti TNC operovat je krátká. Zejména v případech

Pozitivní efekty	Negativní efekty
a/nebo mzdových vyjednávacích praktikách.	exportních montážních operací s velmi limitovanou účastí a rozvojem místního průmyslu a omezeným vlivem na zlepšení kvalifikace pracovníků, nemusí krátkodobé efekty vzniku zaměstnanosti vyvážit negativní sociální dopady.
Tyto nárůsty v zaměstnanosti a/nebo mzdách – pokud jsou podstatné a rozšířené – mají potenciální efekt snížení sociální nerovnosti v případě, že tomu bude nakloněna společenská struktura, politické instituce a společenské politiky.	Tlak vytvořit místní zaměstnanost a mezinárodní konkurence, která pracovní místa nabízí, často staví TNC do silné pozice umožňující zavedení nebo vyjednání pracovních norem a manažerských praktik, které jsou horší, než v industrializovaných zemích a v případě některých exportních procesních zón jsou dokonce horší, než standardy a praktiky převažující v hostující zemi.
Otevření se novým technologiím a v některých průmyslových odvětvích znatelná absorpce technologické kapacity vede ke zlepšení v kvalitaci a produktivitě práce, což umožňuje modernizaci průmyslu k produkci s vyšší přidanou hodnotou, a zároveň umožňuje další růst mezd nebo uvolnění konkurenčního tlaku na nízké mzdy.	

Zdroj: DICKEN, P.: Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. New York: Guilford Press, 2011. str. 509.

Faktory, které poutají pracovní sílu k určitému místu:⁶²

1. denní dojíždění,
2. reprodukce - rodina, škola a sociální život je spojen s určitou komunitou a místem,
3. emocionální vazba - místo tvoří součást lidského já, představy, kým jsme,
4. výrobní aktivity jsou nutně lokální i u TNC / GVC,
5. regulace - regulace práce je lokální, i v oblastech, kde jsou pracovní normy sbližovány jednotnou regulací existují stále nezanedbatelné rozdíly.

Pokud by se svět dle neoklasické ekonomie plně liberalizoval a ekonomicky integroval, pak by se mzdy nekvalifikovaných pracovníků pohybovaly někde mezi indickým, či čínským dělníkem a tím v Evropě nebo v Americe. Vzhledem k relativní převaze počtu obyvatel rozvojového světa by to bylo spíše blíže úrovni rozvojového

⁶² POTTER, R.B.: Geographies of development: an introduction to development studies. 3rd ed. Harlow: Pearson Prentice Hall, 2008. str. 259 - 260.

dělníka. Globalizace vytváří velký tlak na pozici nejméně příjmové skupiny obyvatel dnešního rozvinutého světa, je otázka, jestli bude dorovnána silnou pozicí u vysokopříjmové skupiny, která by musela přistoupit na zásadní změny v redistribuci bohatství.⁶³

V rámci regionu jsou však platy poskytované TNC vyšší, než je obvyklá hladina, je to o 40% více ve vysokopříjmových zemích, o 80% více v zemích se středním příjmem a dokonce o 100% v zemích s nízkým příjmem.⁶⁴

Hodnotu práce tvoří z 80 - 90% produktivita, přitom pracovní normy mohou zvýšit cenu práce o 40% nahoru nebo dolů, což tvoří široký prostor pro outsourcing práce na základě rozdílných regulací pracovního trhu a výkonnosti pracovní síly.⁶⁵ Role pracovních norem je nezanedbatelná. Nabízí se taktéž morální otázka, zda-li by západní kultury v případě outsourcingu do zemí, kde jsou pracovní normy volnější, dovolili tamní pracovní podmínky ve svých státech nebo společnostech.⁶⁶

Zároveň je pracovní síla sama jedním z činitelů, které určují, jak se budou ekonomické vztahy utvářet. Mezi faktory pracovní síly jako činitele patří:⁶⁷

1. proaktivní migrace - zajímavá je především migrace vysoce kvalifikovaných pracovníků, pro které i mezinárodní migrace neznamena větší obtíže;
2. politika pracovního prostředí - vztahy mezi pracovníky navzájem a mezi úrovněmi (pracovníky a managementem);
3. ochrana lokálního místa - organizace v odborech nebo komunitní spojení, společné svazy zaměstnanců a zaměstnavatelů mohou výrazně ovlivnit místní prostředí, ať už pro udržení stávajících pracovních podmínek, tak pro přilákání nových zaměstnavatelů;

⁶³ STIGLITZ, J. E.: Making globalization work. 1. vyd. New York: Norton, 2006. str. 271, 275.

⁶⁴ DICKEN, P.: Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. New York: Guilford Press, 2011. str. 443.

⁶⁵ RODRIK, D.: The globalization paradox : why global markets, states, and democracy can't coexist. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2011. str. 192.

⁶⁶ Hlubší analýza lidských práv ve vztahu k TNC např. viz WESTAWAY, J.: Globalization, Transnational Corporations and Human Rights – A New Paradigm [online] [citováno 3.9.2013] Dostupné z WWW: <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ilr/article/view/21661>.

⁶⁷ POTTER, R.B.: Geographies of development: an introduction to development studies. 3rd ed. Harlow: Pearson Prentice Hall, 2008. str. 270 – 278.

4. organizace mezi lokalitami - organizace zaměstnaneckého nátlaku na mezilokální a nadnárodní úrovni.

Vyšší flexibilita pracovního trhu znamená taktéž větší fluktuaci především kvalifikovaných pracovníků mezi zaměstnavateli, kteří se pak snaží udržet dobrého zaměstnance lepší nabídkou. Ztráta takového zaměstnance mnohdy znamená vyšší náklady pro zapracování nové síly, nadto se často jedná o odchod know-how včetně klientských vazeb.

Pozn. autora: Silné postavení pracovníků, ať už se jedná o flexibilní nebo rigidní trh práce, je spojeno s dodržováním lidských práv a určitou mírou svobody. Lze si těžko představit schůdnost těchto nátlaků v oblastech, kde je zaměstnavatel propojen např. s ubytovací infrastrukturou a / nebo místní politikou, a kde je znemožněna organizace zaměstnanců v odborech nebo je zde násilná represe ze strany státu v případě stávky, tím spíše tam, kde pracovní podmínky připomínají pracovní tábor (práce za stravu a ubytování, v některých případech dokonce ozbrojená ostraža).

3.3.2 Implikace pro pracovní sílu

Uvedené informace ohledně dělby práce a odklon od masové produkce k produkci s vysokou přidanou hodnotou mají zásadní vliv na postavení pracovní síly. *„Všechny rozvinuté ekonomiky jsou otevřenější ve srovnání se stavem před 20 až 30 lety a intenzivní mezinárodní konkurence vynucuje inovace v mnoha firmách.“*⁶⁸ Robert B. Reich ve své knize „Dílo národů – Příprava na kapitalismus 21. století“ tyto skutečnosti bere v potaz, společně s tím, že v globalizujícím se světě se zvyšuje konkurence a schopnost těžít z unikátní technologie se zkracuje, protože je rychle napodobena někým jiným. Budoucnost vidí v inovační ekonomice⁶⁹, která není založena na velkovýrobě, ale na průběžném objevování nových spojení mezi různými řešeními a potřebami.⁷⁰

Reich po analýze současných trendů ve světové dělbě práce a vývojových

⁶⁸ HUČKA, M., KISLINGEROVÁ E., MALÝ, M.: Vývojové tendence velkých podniků: podniky v 21. století. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011. str. 37.

⁶⁹ tendenci růstu důležitosti inovací potvrzují i jiní autoři, např. HUČKA, M., KISLINGEROVÁ E., MALÝ, M.: Vývojové tendence velkých podniků: podniky v 21. století. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011. str. 91-106; 113 - 116.

⁷⁰ Např. REICH, R. B.: Dílo národů – Příprava na kapitalismus 21. století. 2. vyd. Praha: PROSTOR, 2002. str. 125.

tendencích podniků dělí zaměstnání do tří skupin na:⁷¹ a) běžné výrobní služby⁷² b) osobní služby⁷³ c) symbolické a analytické služby.

„Symboličtí analytici řeší, identifikují a zprostředkovávají problémy tím, že pracují se symboly. Zjednodušují realitu do abstraktních obrazů, které lze přeskupit, s nimiž lze žonglovat, experimentovat, o nichž lze komunikovat s jinými specialisty a jež pak lze nakonec opět transformovat zpět do reality.“⁷⁴ Jedná se právě o tato povolání, která přinášejí největší přidanou hodnotu. Reich rozvíjí následující úvahu: Pokud se svět stává místem, kde panuje silná konkurence a výrobní procesy v zásadě nejsou fixované na lokalitu, kde díky kapitálové a finanční liberalizaci nezáleží na vlastníkově firmy a konečně, kde se zmenšují bariéry a náklady mezinárodního obchodu, pak je to právě povaha práce, která lidem zůstává a která určuje jejich postavení. Symboličtí analytici nejsou tolik vázání na lokalitu, pracovní týmy spolu mohou komunikovat na dálku skrze komunikační technologie. Samotná výroba se stává jen otázkou efektivního vývoje a umístění výrobního procesu.

3.3.3 Trendy ve spotřebě

Následující citace podle názoru autora vystihuje jednu z klíčových změn, která charakterizuje současný vývoj, střední třída je přitom hlavním konzumentem spotřebního zboží: „Mezi lety 1990 a 2010 se podíl jihu na světové populaci střední třídy rozrostl z 26 % na 58 %. Do roku 2030 bude odhadem více než 80 % světové střední třídy sídlit na jihu a zahrnovat 70 % světových výdajů na spotřebu.“⁷⁵ (Pozn. autora - jihem jsou zde myšleny rozvojové státy)

Pro zmapování dopadů globalizace je potřeba zohlednit i dynamiku spotřeby,

⁷¹ Viz REICH, R. B.: Dílo národů – Příprava na kapitalismus 21. století. 2. vyd. Praha: PROSTOR, 2002. str. 249 – 285.

⁷² Mezi běžné výrobní služby je v tomto pojetí zahrnuta i práce s daty, která sestává z více či méně standardizovaných úkonů.

⁷³ Jsou poskytovány osobně, nelze je poskytovat přeshraničně, je zde navázanost na osobu a místo provedení.

⁷⁴ REICH, R. B.: Dílo národů – Příprava na kapitalismus 21. století. 2. vyd. Praha: PROSTOR, 2002. str. 259.

⁷⁵ UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME: Human Development Report 2013 The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World. [online] [citováno 3.9.2013] Dostupné z WWW: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf, str. 26.

protože i ta prodělala zásadní změny jak na straně nabídky, tak poptávky. Uvedeme zde jen několik poznámek.

Dnešní technologie a pofordovská poptávka tíhne v mnoha oblastech k výrobě věcí na zakázku podle potřeb zákazníka. Světové i mnohé místní trhy se stávají vysoce konkurenčním prostředím - stabilita podnikatelských vztahů je velmi vratká. Dříve se budoval vztah mezi dodavatelem a zákazníkem na základě dobrých vztahů, dnes není problém prozkoumat trh a dodavatele změnit. K tomu napomáhají moderní technologie, vznik spotřebitelských komunit apod.

Narůstá spotřeba, která je spojena s deklarací společenského postavení nebo životního stylu – symbolická spotřeba. Lze se však domnívat, že i v bohatších zemích je část společnosti z této symbolické spotřeby vyloučena prostě proto, protože na ni nemá prostředky.⁷⁶

V tabulce 5 v příloze vidíme srovnání masové a pofordovské spotřeby pro uvedení základních rozdílů.

Nelze podceňovat ani stranu nabídky, která neustále vylepšuje marketingové strategie, sleduje a vyhodnocuje spotřební chování zákazníka na každém kroku. Prodejci tak vylepšují výrobky na míru zákazníkovi, nebo vytváří nové potřeby, k čemuž jsou užívány nemalé prostředky např. i na výzkumy z oblasti psychologie apod. Důležitým faktorem však stále zůstávají nákupní konvence a zvyky, které se liší s kulturními odlišnostmi. Shrňme tedy, že *„Zatímco je v moderním světě těžké se vyhnout síle a vlivu retailerů, rozsah v jakém jsou zákazníci svobodní prosazovat svou vůli je silně sociálně a místně variabilní.“*⁷⁷

* * *

S ohledem na změny dělby práce v rámci podniku, vývojové tendence velkých podniků a vývoji spotřeby lze vysledovat tyto tendence:

1. makroregionalizace - TNC raději koordinují svou činnost v makroregionu, který jim zajišťuje relativně jednotné standardy;

⁷⁶ POTTER, R.B.: Geographies of development: an introduction to development studies. 3rd ed. Harlow: Pearson Prentice Hall, 2008. str. 311.

⁷⁷ Tamtéž, str. 316.

2. pracovní síla se stává mobilnější, jak se prohlubují regionální integrace, přesto se lze domnívat, že nebude a ani nemůže být tak flexibilní, jako ostatní výrobní faktory;
3. makroregionální smlouvy o volném obchodu jsou neopomenutelnou skutečností, která silně ovlivňuje GVC a struktury TNC;
4. spotřeba se stává globálně konvergentní, tedy se sblíží;
5. produkce se stává globálně divergentní - roste konkurence v rámci makroregionu, což pro TNC znamená horší podmínky pro využívání místních rozdílů.

3.4 Nerovnost a nejistota; některé následky

„Obecně vzato je v posledních několika desetiletích zřetelný posun ve kterém kapitál masivně získal na úkor práce... Toto je vidět např. ve zvýšené nerovnosti v distribuci příjmů v mnoha vyspělých ekonomikách.“⁷⁸ Již bylo nastíněno, že jako jeden ze zásadních problémů, který je spojen s globalizací je narůstající nerovnost. „20 % světové populace žijící v zemích s nejvyšším příjmem získává přes 80 % světového příjmu, obchodu, investic a komunikačních technologií. 20 % světové populace žijící v nejchudších zemích získává kolem 1 %.“⁷⁹

Vzhledem k vymezenému rámci práce je pro nás růst nerovnosti jedním z klíčových témat, které je potřeba chápat v souvislostech s distribučním principem a principem rovnosti příležitostí teorie spravedlnosti Johna Rawlse. Formy nerovnosti mohou být různé - extrémní chudoba a / nebo extrémní bohatství skupiny obyvatel, statut skupiny obyvatel, nedostatek přístupu k určitému zboží nebo službám, především pak ke vzdělání, zdravotnictví nebo justici.

Nejčastěji zmiňovaná je příjmová nerovnost, která ve světě roste na několika úrovních: mezi vyspělými státy a rozvojovými státy – v roce 1997 byl podíl rozvinutých tržních ekonomik na světovém HDP 84,5 %, exportu 71,1 %, importu 68,8 %, přitom

⁷⁸ DICKEN, P.: Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. New York: Guilford Press, 2011. str. 432.

⁷⁹ Tamtéž, str. 478.

podíl na obyvatelstvu byl jen 15,5 %;⁸⁰ mezi obyvateli v rámci státu – např. většina výdělkové elity v USA, tj. těch, kteří vydělávají nejméně 350 000 USD ročně, jen bezmocně přihlíží tomu, že největší část výdělků získává 1 % (ti mají příjem v průměru 2,1 mil. USD ročně), zatímco skutečně nejbohatší představují 0,01 % (ti v průměru vydělají 14 mil. USD ročně). Zatímco příjem nižších tříd mezi roky 1990 a 2004 stoupal ročně o 2 %, byl tento přírůstek u bohatých 57 %, u bohatšího 1 % to činilo již 85 %, a u třetí skupiny (miliardářů) dokonce 112 %.⁸¹ Pro lepší ilustraci trendu graf 2 v příloze zachycuje kumulativní nárůst bohatství podle příjmových skupin v USA.

Spojitosť mezinárodního obchodu jako takového s růstem nerovnosti je sporná, přesto je potřeba vnímat, že lidé žijí na určitém místě a tedy na lokalitě záleží – dopady globalizace na určité lokality jsou různé, mnohé byly významně zasaženy, jak negativně, tak pozitivně.⁸² Agregátní pohled na tyto skutečnosti nepřináší dostatečně určitý obraz skutečnosti, pokud bychom hypoteticky uvažovali, že náš modelový stát bude jedním z těch negativně zasažených, pak se těžko spokojíme s agregátními daty. Je potřeba vnímat i potenciální negativní vlivy, při jejich vědomosti s nimi musíme při úvaze o státní úloze počítat. Nebudeme se zabývat určením korelace růstu nerovnosti s globalizací, zaměříme se především na důsledky příjmové nerovnosti v rámci státu, proč je nebezpečná pro spravedlnost, ekonomické perspektivy obyvatel i demokracii a státní zřízení.

HDP je relativně lehce měřitelné a stalo se klasickým měřítkem pro hodnocení výkonu hospodářství. „*Problémem je, že to, co měříme, je to, o co usilujeme.*“⁸³

Růst HDP neznamená automaticky zvýšení blahobytu všech účastníků. Např. roční růst HDP je v USA mezi lety 1948 až 2013 kolem 3 %⁸⁴, přitom mezi lety 1947 až 1979 bylo bohatství rozprostřeno více rovnoměrně podle růstu příjmů příjmových

⁸⁰ KUBIŠTA, V. a kol.: Mezinárodní ekonomické vztahy. 1. vyd. HZ Editio, 1999, str. 103.

⁸¹ MEZŘICKÝ, V.: Výhledy světové ekonomiky. In MEZŘICKÝ, V. (ed.): Perspektivy globalizace. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. str. 30.

⁸² DICKEN, P.: Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. New York: Guilford Press, 2011. str. 503.

⁸³ STIGLITZ, J. E.: Making globalization work. 1. vyd. New York: Norton, 2006. str. 45.

⁸⁴ TRADING ECONOMICS: UNITED STATES GDP ANNUAL GROWTH RATE. 22.12.2013 [online] [citováno 22.12.2013] Dostupné z WWW: <http://www.tradingeconomics.com/united-states/gdp-growth-annual>.

skupin, zatímco v letech 1979 až 2007 ukazuje statistika nárůst příjmové nerovnosti; příjmy nejnižší pětiny dokonce stagnují, jak vidíme v grafu 3 v příloze.⁸⁵

HDP per capita má v podstatě slabou vypovídací hodnotu o růstu bohatství, nic totiž neříká o distribuci bohatství – nerovnosti a výhledech členů společnosti, které jsou spojeny s principem rovných příležitostí. Pro postihnutí rozvoje obyvatel je proto potřeba zahrnout mnoho dalších ukazatelů, které lépe vypovídají o skutečných podmínkách a perspektivě obyvatel do budoucna. Jedním z indexů, který se o toto pokouší je např. Human Development Index, který je založen na třech hlavních segmentech: délka života a zdraví, vzdělání a materiální kvalita života. Nicméně i tyto nové indexy jsou kritizovány, např. pro zahrnování lidských a politických práv, která jsou typická pro západní společnost.⁸⁶

Současný vývoj podle „Human Development Report“ nasvědčuje trendu, že ve světě se snižuje nerovnost ve vzdělání a zdraví, přitom příjmová nerovnost narůstá jak ve vyspělých, tak rozvojových státech, jak vidíme v grafu 4 v příloze. Nerovnost se taktéž prohlubuje mezi vyspělými a rozvinutými státy.⁸⁷ Vývoj je z pohledu řady lidí v rozvojových státech pozitivní, přesto na příjmové nerovnosti hodně záleží, protože *„růst je obecně více efektivní v omezování chudoby v zemích, kde je příjmová nerovnost nízká, než v zemích s vysokou nerovností.“*⁸⁸ Tato nerovnost má různé důsledky pro společnost, ty nejzásadnější uvedeme v následujících subkapitolách.

3.4.1 Otázka „unesení“ státu

V sofistikovaných ekonomikách je nahrazováno nezákonné uplácení proniknutím dovnitř systému politických struktur. Klasickým příkladem jsou příspěvky do volebních kampaní. Protislužbou za tyto peníze nemusí být nutně předražené veřejné zakázky šité na míru, ale může se jednat o zákonné úpravy – zásahy do regulace, které mají mnohem dalekosáhlejší dopady. Tyto zásahy se neomezují jen na státní úroveň, ale objevují se i snahy ovlivnit pravidla na globální úrovni – např. jsou poměrně známé

⁸⁵ STIGLITZ, J. E.: Making globalization work. 1. vyd. New York: Norton, 2006. str. 45.

⁸⁶ POTTER, R.B.: Geographies of development: an introduction to development studies. 3rd ed. Harlow: Pearson Prentice Hall, 2008. str. 9 - 11.

⁸⁷ UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME: Human Development Report 2013 The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World. [online] [citováno 3.9.2013] Dostupné z WWW: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf, str. 1.

⁸⁸ Tamtéž, str. 5.

snahy farmaceutické lobby, která je považována v USA za vůbec nejvlivnější, které se podařilo (spolu)prosadit v rámci vyjednávání o mezinárodním rámci úpravy práv duševního vlastnictví (smlouvy TRIPS) poměrně extenzivní práva duševního vlastnictví, což čelilo velké kritice ze strany rozvojových zemí.⁸⁹

3.4.2 Otázka daňového zatížení, respektive tzv. „závodu ke dnu“

Jak vyplývá ze zvoleného rámce spravedlnosti, ve společnosti by měly existovat instituce, které slouží ke spravedlivé (re)distribuci bohatství. Zejména u západních rozvinutých států pak lze tvrdit, že *„růst v příjmové nerovnosti reflektuje do určité míry selhání národních fiskálních a především daňových systémů.“*⁹⁰

Dopady globální daňové konkurence jsou jak negativní, tak pozitivní. Dle mnohých empirických studií je ve vyspělých státech trend od korporátních daní k daním zdaňujících práci a následně dochází ke zvýšení nepřímých daní – daně z přidané hodnoty, kterou špatně nesou především nejnižší příjmové skupiny obyvatel.⁹¹ Tato posloupnost bývá označována jako tzv. "závod ke dnu", tedy přesun daňového zatížení od korporací směrem k práci a následně ke spotřebě pro zvýšení atraktivity státu pro TNC. *„Rostoucí znepokojení ohledně negativních dopadů vede k silnějším pokusům o daňovou harmonizaci a koordinaci.“*⁹²

Otázka samotného závodu ke dnu je problematická a není jisté, jaké / zda existují korelace mezi liberalizací, potažmo globalizací obecně a státní autonomií ve stanovování a výběru daní. Studií na toto téma je nepřehledné množství s celou variací závěrů včetně naprosto protichůdných a „závod ke dnu“ popírajících.⁹³

⁸⁹ STIGLITZ, J. E.: Making globalization work. 1. vyd. New York: Norton, 2006. str. 191.

⁹⁰ UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME: Human Development Report 2013 The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World. [online] [citováno 3.9.2013] Dostupné z WWW: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf, str. 31.

⁹¹ Pro přehled v trendech daňové globalizace viz DEPPEZ, J.: International tax policy: recent changes and dynamics under globalization. Journal of Post Keynesian Economics. Spring2003, Vol. 25 Issue 3, p367. [online] [cit. 5.9.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/>.

⁹² DEPPEZ, J.: International tax policy: recent changes and dynamics under globalization. Journal of Post Keynesian Economics. Spring2003, Vol. 25 Issue 3, p367. [online] [cit. 5.9.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/> str. 374.

⁹³ K protichůdným závěrům ohledně závodu ke dnu mezi státy dochází např. studie: DREHER, A.: Globalization and taxation in the OECD: Evidence from a new indicator of integration. Public Finance & Management. Sep2005, Vol. 5 Issue 3, p400-420. 21p. 5 Charts. [online] [cit. 1.12.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/>.

K této problematice uvedeme několik poznámek:

- Průměrný člen OECD snížil korporátní daň z 59,1 % v roce 1981 na 32,5 % v roce 2013.⁹⁴
- Kvůli lepším daňovým podmínkám přemísťují své daňové (sub)centra mnohé TNC, včetně např. McDonald's a Google v rámci EU.⁹⁵
- Je otázka nakolik TNC platí daně – TNC zaměstnávají celou řadu odborníků, včetně specializovaných poradenských TNC pro minimalizaci své daňové zátěže; tak např. korporace v USA platily efektivní federální daň jen 12,6 % oproti zákonným 36 %⁹⁶; podobných zpráv o daňových únicích velkých korporací lze najít mnoho.⁹⁷ Problematika vnitřního obchodu v rámci TNC, který s tímto souvisí, je blíže rozvedena v kapitole 4.1 Poznámky ke vztahu státu a trhu.
- Vliv na daňovou konkurenci mezi státy má kapitálová kontrola - kde existuje, zřejmě k závodu ke dnu nedochází.⁹⁸
- Mezinárodní pohyb kapitálu vede k tomu, že státy nejsou schopny vést autonomní hospodářskou politiku, ale musí se přizpůsobit tomu, jak to dělají ostatní.⁹⁹

⁹⁴ Jedná se o vážený průměr počítaný na základě údajů OECD viz TAX FOUNDATION: OECD Corporate Income Tax Rates, 1981-2013. 18.12.2013 [online] [citováno 21.12.2013] Dostupné z WWW: <http://taxfoundation.org/article/oced-corporate-income-tax-rates-1981-2013>.

⁹⁵ Tyto a mnohé další případy jsou zmíněny v článku: HODGE, S. A., DAMMERT, A.: U.S. Lags while Competitors Accelerate Corporate Income Tax Reform. 5.8.2009 [online] [citováno 12.11.2013] Dostupné z WWW:

<http://taxfoundation.org/article/us-lags-while-competitors-accelerate-corporate-income-tax-reform>.

⁹⁶ NOVACK, J.: GAO: Big Companies Paid A 12.6% Effective Federal Income Tax Rate. 1.7.2013 [online] [citováno 12.11.2013] Dostupné z WWW:

<http://www.forbes.com/sites/janetnovack/2013/07/01/gao-big-companies-paid-a-12-6-federal-income-tax-rate/>.

⁹⁷ Např. případ Velké Británie viz SYAL, R., WINTOUR, P.: MPs attack Amazon, Google and Starbucks over tax avoidance. 3.12.2012 [online] [citováno 12.11.2013] Dostupné z WWW:

<http://www.theguardian.com/business/2012/dec/03/amazon-google-starbucks-tax-avoidance>.

⁹⁸ DEVEREUX, M. P., LOCKWOOD, B., REDOANO, M.: Do Countries Compete over Corporate Tax Rates? Listopad 2004 [online] [citováno 12.11.2013] Dostupné z WWW:

<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/staff/academic/lockwood/dlrev.pdf>.

⁹⁹ TANZI, V.: Policies, institutions and the dark side of economics. Cheltenham: Elgar, 2000. str. 215 – 230.

3.4.3 Otázka hodnot a solidarity

Světový průzkum ukázal, že bohatství je v přímé korelaci jak s délkou života, tak se subjektivním vnímáním svého života jako šťastného a spokojeného. Oba ukazatele mají ale svůj strop, za kterým již v korelaci nejsou.¹⁰⁰ Tak se může stát, že „*Irové jsou šťastnější, než Němci, ačkoliv jsou Němci dvakrát bohatší. A Tajwanci jsou stejně šťastní jako Japonci, ačkoliv jsou Japonci třikrát bohatší.*“¹⁰¹ Růst bohatství s sebou přináší změnu hodnot z moderních (materiálních) na postmoderní hodnoty – ty jsou spojené s kvalitou života, společenským postavením, životním stylem nebo veřejnými hodnotami jako je např. ochrana životního prostředí. Sledujeme nárůst symbolické spotřeby, spotřeby, která sama o sobě jen deklaruje naše společenské postavení.¹⁰²

Důležitý je také vztah rostoucí nerovnosti a solidarity – vůle přispět k blahobytu ostatních lidí. Při rostoucí nerovnosti se zvětšuje duševní, společenská a fyzická vzdálenost mezi lidmi, která limituje schopnost emocionální vazby mezi nimi. Solidarita založená na kalkulaci nemá zdaleka tak velké dopady, jako ta emocionální. Rostoucí nerovnost způsobuje, že „*lidé nemusí nutně rozpoznat nebo věřit, že mohou zlepšit svůj vlastní blahobyt tím, že jej vylepší ostatním.*“¹⁰³ Nejen chudí, ale i bohatí se stávají méně solidární ve společnostech s vyšší nerovností. Studie zjišťuje pouze korelaci, ne kauzalitu, ale je předvídatelné, že kauzalita je obousměrná – nesolidární společnost podporuje nárůst nerovnosti a nerovná společnost způsobuje pokles solidarity.¹⁰⁴

Nerovnost má vliv na psychiku a chování,¹⁰⁵ studie postojů obyvatel celého světa

¹⁰⁰ Tuto hypotézu potvrzují i jiné výzkumy viz PROTO, E., RUSTINICHINI, A.: GDP and life satisfaction: New evidence. 2014. [online] [citováno 12.1.2014] Dostupné z WWW: <http://www.voxeu.org/article/gdp-and-life-satisfaction-new-evidence>.

¹⁰¹ INGLEHART, R.: Globalization and Postmodern Values. Washington Quarterly. Winter2000, Vol. 23 Issue 1, p215-228. [online] [cit. 20.12.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Academic Search Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/> str. 218.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ PASKOV, M., DEWILDE, C.: Income Inequality and Solidarity in Europe. GINI Discussion Paper 33, March 2012, Growing Inequalities' Impacts. [online] [citováno 15.12.2013] Dostupné z WWW: http://www.gini-research.org/system/uploads/379/original/DP_33_-_Paskov_Dewilde.pdf?1345621096 str. 30.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Případy dopadů příjmové nerovnosti na hodnoty ve společnosti lze nalézt v každodenním životě; např. tato pasáž z článku o vztahu rodičů a učitelů jejich dětí: „*Někdy se dokonce před dětmi posmívají tomu, jak máme ve srovnání s jejich statistickými příjmy žebrácké platy. Že jsme tedy pěkné ‚blbky‘, když si*

k hodnotám ukazují, že jako více globální se cítí elity, naopak nejchudší se cítí nejvíce spoutáni s národem.¹⁰⁶ Tyto spojitosti mají dopady na řízení státu, TNC a průběh globalizace – lidé, které můžeme označit za nadnárodní kapitalistickou supertřídou (management TNC, politici a státní byrokrati, globální specialisté, obchodníci a média), jak ji definuje Leslie Sklair sdílejí tyto charakteristiky:¹⁰⁷

- Ekonomické zájmy jsou spojeny spíše s globálními sítěmi, než s lokálními a národními vazbami.
- Způsoby práce a obecně chování jsou založeny na konkurenční a spotřební rétorice a praxi.
- Perspektivy pohledu na většinu ekonomických, politických a kulturních záležitostí je orientován spíše na globální úroveň, než místní.
- Podobný způsob života, zejména dosažení vysokého a elitního vzdělání, spotřeba luxusního zboží a služeb. Součástí je vznik uzavřených skupin, jejichž většina vazeb se vyčleňuje od ostatní společnosti - kulturní a jiné události, prostředky cestování apod. mají soukromý charakter.
- Sebeprojekce jako světoobčanů.

3.4.4 Otázka příjmové segregace

Již zmíněná příjmová segregace probíhá na několika úrovních a má dalekosáhlé důsledky pro obyvatele. V USA se bohatí lidé stěhují do uzavřených lokalit, luxusních čtvrtí, kde si soukromě obstarávají služby jinak tradičně financované z veřejných rozpočtů, např. bezpečnost a vzdělání. Požadují nadstandard a chtějí být v „uzavřeném klubu.“ Jméno exkluzivních univerzit se stává součástí symbolické spotřeby a s tím se i zvyšuje finanční náročnost kvalitního studia - příjmová segregace má dopady na možnosti vzdělání. Toto bohatství vede k vyčlenění se ze společnosti, nechotě

neumíme vydělat jinak. Dítě si to jednoznačně vyloží – nemusí nás poslouchat,“ viz VAVROŇ, J.: K učitelům si můžeme dovolit všechno, myslí si často rodiče. Právo, zveřejněno na serveru www.novinky.cz 2.12.2013 [online] [citováno 2.12.2013] Dostupné z WWW:

<http://www.novinky.cz/domaci/320829-k-ucitelum-si-muzeme-dovolit-vsechno-mysli-si-casto-rodice.html>

¹⁰⁶ COLEMAN, D.: Rich People Just Care Less. The New York Times, 5.10.2013. [online] [citováno 6.10.2013] Dostupné z WWW:

<http://opinionator.blogs.nytimes.com/2013/10/05/rich-people-just-care-less/>.

¹⁰⁷ SKLAIR, L.: The transnational capitalist class. Reprint (2001). Oxford: Blackwell, 2003. str. 17 – 23.

k solidaritě a fakticky odbourává důvody setrvávat ve státním občantsví, když si většinu služeb lze zaplatit soukromě.¹⁰⁸ Nejen TNC stěhují svá sídla do daňových rájů, ale i bohatí jedinci.¹⁰⁹

* * *

Doplníme, že nastíněné sociální mechanismy, jako je příjmová nerovnost vedoucí k nerovnosti ve vzdělání, která vede mimo jiné též k nerovnosti zdraví, jsou spojeny s procesy řízení společenských struktur (jako je TNC nebo stát). Podle některých studií¹¹⁰ má nerovnost obecně negativní dopady na veřejné zdraví v důsledku omezování veřejně přístupného zdravotnictví nebo neochoty jeho zavedení. Tím jak s rostoucí nerovností klesá společenská soudržnost, tak klesá i účast v občanských organizacích, klesá občanská aktivita na veřejném životě jako je účast u voleb, dobrovolnická práce, účast v politických stranách. Tím klesá schopnost veřejných i soukromých organizací reagovat na potřeby občanů nebo účastníků.

¹⁰⁸ Tyto a další dopady současného vývoje na pracovní život a společenské normy, včetně rodiny a práce přechází viz REICH, R. B.: V pasti úspěchu: diagnóza kapitalismu 21. století. 1. vyd. Praha: Prostor, 2003.

¹⁰⁹ Viz článek hospodářských novin o spoluzakladateli sociální sítě facebook Eduardovi Saverinovi, který se vzdal amerického občantsví kvůli 15% dani z dlouhodobých kapitálových výnosů:

VAINERT, L.: Spoluzakladatel Facebooku vrátil občantsví USA. Nechce jako miliardář platit vysoké daně. Hospodářské noviny [online] [cit. 14.5.2012] Dostupné z:

<http://byznys.ihned.cz/lide/c1-55782750-spoluzakladatel-facebooku-vratil-obcantsvi-usa-nechce-jako-milijardar-platit-vysoke-dane>.

¹¹⁰ Viz KAWACHI, I., KENNEDY, B. P.: Income inequality and health: Pathways and mechanisms. Health Services Research. Health Services Research. Apr1999 Part 2, Vol. 34 Issue 1p2, p215. [online] [cit. 20.10.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/> a DANIELS, N.: Justice, Health and Health Care. American Journal of Bioethics 2001 [online] [citováno 15.10.2013] Dostupné z WWW: http://www.hsph.harvard.edu/benchmark/ndaniels/pdf/justice_health.pdf.

4 Instituce

4.1 Poznámky ke vztahu státu a trhu

Jako úvodní poznámku by zde autor chtěl uvést, že „...*aktuální ekonomická role státu musí být vnímána jako výsledek současných a minulých hospodářských politik a nelze předpokládat, že bude zrcadlit roli kýženou aktuální vládou.*“¹¹¹

Stát a trh se doplňují – jejich vztah je kooperativní, aniž by se jedna strana mohla kdy stát dominantní.¹¹² Tuto možná banální myšlenku jasně vnímá i většina ekonomických teorií včetně klasické ekonomie Adama Smitha, nicméně nezdědka působí současné komentáře tak, že jsou trh a stát rivalové na život a na smrt, případně zastánci globalizace přisuzují státu zbytkovou a poráženeckou pozici.

Role, kterou hrál stát vůči hospodářství se v historii měnila, ale stát byl vždy součástí. Tak koloniální státy spolupracovaly s investory při zámořských objevech a ovládnutí kolonií. Za provedení této činnosti poskytoval stát monopolní postavení pomocí výhradních licencí, se kterými bylo spojeno monopolní postavení a rozsáhlé pravomoci spravovat koloniální území soukromým entitám. Stát sám mnohdy nechtěl nést podíl na nákladech riskantních podniků a soukromý investor chtěl záruku, že se mu jeho podnik vyplatí. Kvůli změně podmínek musely státy později zasáhnout – např. pro neudržitelnost pořádku v kolonii.

Ani dnes státní úloha aktivně reagovat na změny neupadá. Ze souvislostí uvedených v kapitole 3.4 Dělbá práce a vývojové tendence velkých podniků lze tržní transakce rozdělit na ty, které podléhají tržnímu mechanismu, tedy mezi nezávislými firmami a transakce v rámci vlastnické struktury, které nemusí nutně tržním mechanismům podléhat. Pro státy se tímto ještě více komplikuje výběr daňí - TNC si může efektivně stanovovat ceny přeshraničního intraobchodu, aby tak optimalizovala svou daňovou zátěž. V zemi s velkou daňovou sazbou nebo omezeními vyvedení zisku dcery je cena při nákupu zvýšena, aby byla dána do nákladů, je tedy inflační, v zemi s

¹¹¹ TANZI, V.: Policies, institutions and the dark side of economics. Cheltenham: Elgar, 2000. str. 14.

¹¹² RODRIK, D.: The globalization paradox : why global markets, states, and democracy can't coexist. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2011. str. 3 – 23.

malou sazbou nebo omezenou možností vyvedení zisku je cena naopak deflační.

Takovýto intraobchod představuje odhadem třetinu celkového světového obchodu.¹¹³ Jsou to především centralizované TNC, které mají zájem na geografických odlišnostech v daňových sazbách, clech a měnových kurzech, naopak státy mají ve svém zájmu sblížení daňových a jiných předpisů.¹¹⁴

Přehled hlavních důvodů pro regionalizaci:¹¹⁵

1. Politické motivy

- a) ekonomická kooperace jako součást politiky – bezpečnost v oblasti nebo vylepšení mezistátních vztahů,
- b) vylepšení vyjednávací pozice vůči TNC,
- c) zvýšení atraktivity pro zahraniční investory – větší kredibilita reforem,
- d) udržení si přízně voličů – regionální smlouvy zaručují větší reciprocitu, než smlouvy multilaterální,
- e) vylepšení vyjednávací pozice na mezinárodní úrovni (např. ve WTO).

2. Ekonomické motivy pro regionalismus oproti multilateralismu

- a) regionalismus umožňuje protekci sektorů, které by nepřežily v globální konkurenci,
- b) regionalismus poskytuje příležitosti pro hlubší integraci.

3. Ekonomické motivy pro regionalismus oproti status quo

- a) zvětšení trhů pro domácí výrobce,
- b) zvýšení atraktivity pro zahraniční investory díky zvětšení trhů.

Jsou to tedy státy společně se zástupci soukromé sféry, kteří aktivně formují globalizaci. Dominantní vyspělé státy touto cestou sledují určitou mocenskou geopolitiku tím, že formují mezinárodní systém.

¹¹³ UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT: World Investment Report 2013: Global Value-Chains: Investment and Trade for Development. 2013 [online] [citováno 19.12.2013] Dostupné z WWW: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=588> str. 163 – 164.

¹¹⁴ DICKEN, P.: Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. New York: Guilford Press, 2011. str. 229 – 231.

¹¹⁵ RAVENHILL, J.: Regional Trade Agreements. In RAVENHILL, J.: Global political economy. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2011, str. 177 – 185.

Vztah mezi státem a TNC je potřeba vnímat jako dynamický, následující tabulka 6 shrnuje některé rozcházející se cíle těchto hlavních hybatelů globalizace vůči sobě.

Tabulka 6 – Některé protichůdné cíle nadnárodních korporací a států

	Cíle TNC	Cíle států
Činnost	Maximalizovat profit a hodnotu kapitálu akcionářů	Maximalizovat HDP
	Minimalizovat náklady v souladu s potřebami zákazníka	Maximalizovat množství a kvalitu možností zaměstnání
Technologie	Provádět výzkum a rozvoj v oblastech optimálních pro TNC jako celek	Podporovat rozvoj technologií spojených s příslušností k danému státu – lokalitě nebo obyvatelstvu
	Získat přístup k veškeré potřebné technologii	
Organizace řízení	Umístit centrálu a rozvrhnout řídicí funkce / centra tak, aby byly optimální pro veškeré operace TNC	Udržovat domácí centrálu Přitahovat a udržovat klíčové operace TNC
Reaktivita	Udržovat flexibilitu pro optimální přemísťování zisků	Udržovat schopnost získávat spravedlivou protihodnotu z místní činnosti TNC skrze daně
	Udržovat možnost flexibilně měnit geografické nastavení výrobní sítě tak, aby odpovídala měnícím se podmínkám	Maximalizovat rozsah a výhody spojení TNC s místními dodavateli
	Udržovat možnost flexibilně využívat pracovní sílu tak, jak je potřeba	Zamezit odchodu nebo snižování produkce TNC Rozvinout flexibilní, vysoce kvalifikovanou a vysoce vydělávající pracovní sílu

Zdroj: DICKEN, P.: Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. New York: Guilford Press, 2011. str. 223.

Mezi otevřeností státu vůči světovým trhům a velikostí státních výdajů nebo role státu je pravděpodobně korelace. „Společnosti¹¹⁶ zřejmě požadují (a dostávají) rozšířenou úlohu vlády jako cenu za přijetí větších dávek externího riziku.“¹¹⁷ Stát tak rozšiřuje svou úlohu jako poskytovatel sociálního pojištění.¹¹⁸ Názory na expanzi úlohy státu se ale velmi různí, a jsou často přičítány levicově orientovaným vládám a keynesiánskému směru v ekonomii.¹¹⁹

Mezera mezi cíly vlády a fiskálními instrumenty, které má k dispozici může být nahrazena quasi-fiskálními opatřeními - jedná se o subvenci nebo daň, která se neodrazí ve veřejných výdajích (tedy ani v HDP), protože je jí dosaženo skrze regulační opatření. Vypovídací hodnota role státu měřená podílem veřejného sektoru na HDP je zavádějící bez bližšího zkoumání jednotlivých vládních politik. Nelze tudíž jednoduše spojit hospodářské výsledky s malou rolí státu v ekonomice, která je takto měřena. Role státu může být stejná, co do cílů i rozsahu, jen je dosahována quasi-fiskálními opatřeními.¹²⁰

Jak již bylo uvedeno, mnoho rozvojových zemí v poslední době zaznamenalo významný posun ve svém vývoji. Hlavní činitele rozvoje, které byly empiricky vysledovány jsou:¹²¹

- proaktivní rozvojový stát – úspěšné politiky se různí natolik, než aby bylo možno vysledovat jednoduchý recept na rozvoj, nicméně všechny úspěšné státy

¹¹⁶ Myšleno jako sociální instituce – společnost – lidé.

¹¹⁷ RODRIK, D.: Why Do More Open Economies Have Bigger Governments? Journal of Political Economy. Oct98, Vol. 106 Issue 5. [online] [cit. 1.12.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/> str. 998.

¹¹⁸ K tomuto závěru dochází následující studie: CAMERON, D. R.: The Expansion of the Public Economy: A Comparative Analysis. The American Political Science Review, Vol. 72, No. 4 (Dec., 1978), str. 1243 - 1261 [online] [citováno 1.12.2013] Dostupné z WWW: <http://www.uiowa.edu/~c030137/cameron.pdf>

a RODRIK, D.: Why Do More Open Economies Have Bigger Governments? Journal of Political Economy. Oct98, Vol. 106 Issue 5. [online] [cit. 1.12.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/>.

¹¹⁹ Např. TANZI, V.: Policies, institutions and the dark side of economics. Cheltenham: Elgar, 2000. str. 12 – 32.

¹²⁰ Viz TANZI, V.: Policies, institutions and the dark side of economics. Cheltenham: Elgar, 2000. str. 33 – 46.

¹²¹ UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME: Human Development Report 2013 The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World. [online] [citováno 3.9.2013] Dostupné z WWW: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf, str. 66 – 85.

mají společné, že stát aktivně zasahoval do rozvoje ekonomiky a naslouchal potřebám svých občanů;

- řízené otevření se světové ekonomice – úspěšné státy se integrovaly do světové ekonomiky, nicméně tak činily postupně, aby byl určitý segment hospodářství schopen konkurenceschopnosti na světových trzích;
- rozvoj lidského kapitálu – státy byly proaktivní nejen v hospodářských politikách, ale také v rozvoji obyvatel skrze vzdělání, zdravotnictví pro všechny, zvýhodnění chudých skupin a zavedení sociálních organizací pro diskriminované skupiny obyvatel. Kromě několika výjimek se také zdá, že rozvoj byl úspěšnější ve státech, kde nevznikala velká příjmová nerovnost.

* * *

Shrnutí postavení státu vůči tržním subjektům a globalizaci:¹²²

1. stát a tržní subjekty jsou na sobě závislé,
2. mezi státy jsou velké rozdíly, některé mají sílu a schopnost globalizaci formovat, jiné jsou spíše příjemci vnějších vlivů,
3. stát není statická instituce, nýbrž stejně jako ostatní společenské instituce je dynamická a jako taková reaguje na aktuální podmínky a prostředí a přizpůsobuje se mu, mění svou roli a úlohu v čase.

4.2 Otázka institucí

„Sociální pojištění legitimizuje tržní ekonomiku tím, že ji činí kompatibilní se sociální stabilitou a soudržností.“¹²³

Instituce, jak jsme si je nadefinovali, jsou lidmi vytvořené komplexy pravidel chování, které řídí a tvarují interakce lidských bytostí, částečně tím, že jim pomáhají

¹²² COE, N. M.; KELLY P. F.; YEUNG H.W.: Economic geography: a contemporary introduction. Malden: Blackwell Publishing, 2007. str. 191 – 192.

¹²³ RODRIK, D.: One economics, many recipes: globalization, institutions, and economic growth. Princeton: Princeton University Press, 2007. str. 160.

utvářet očekávání, co druzí lidé udělají. Proto lze říci, že v širším smyslu „...žádná aktivita nemůže existovat bez určité formy regulace (jinak nastává anarchie), nemůže dojít k deregulaci, aniž by nebyly vytvořeny nové regulace, které ty původní nahradí.“¹²⁴

V uzavřené společnosti hrají hlavní roli na nerovnost společenské normy společně s původním rozdělením aktiv; v otevřené společnosti hraje velký vliv vláda a ekonomické změny, které jsou dnes nevyhnutelně spojeny s globalizací. U otevřených zemí je pak určující její velikost a důležitost, ekonomický vývoj ve velké zemi má vliv i na světové trhy, zatímco malá země je spíše příjemcem světových trendů.¹²⁵ „Tyto síly přitom budou nevyhnutelně ovlivňovat úroveň příjmů z produkce a budou mít různé dopady na různé skupiny obyvatel.“¹²⁶

Distribuci hodnoty potom ovlivňuje celá řada institucí, společenských norem, regulace a postojů společnosti. Mohou být jak formální, tak neformální. Může se jednat např. o úpravu / regulaci: nájemních smluv; pracovních smluv (to má pak velký vliv i na nezaměstnatnost); výběr partnera (bohatí plus bohatí); dědění (nepřímo se dědí často i postavení - notáři aj.). Instituce zachovávající rigidnost pozic jsou typické pro tradiční společnosti, ekonomický rozvoj a globalizace tyto instituce zatlačují do pozadí. V liberalizovaných společnostech hrají důležitou redistribuční úlohu formální instituce, je to typicky stát, který skrze fiskální politiky a regulaci různých oblastí ovlivňuje redistribuci hodnoty mezi těmi, kteří se na její tvorbě podíleli. Jestliže celkové bohatství zahrnuje hmotný a lidský kapitál, pak s ekonomickým rozvojem převažuje hodnota lidského kapitálu oproti tomu hmotnému - méně rozvinuté státy by měly zaměřit svou pozornost na redistribuci hmotného bohatství, zatímco vyspělé by se měly zaměřit na redistribuci lidského kapitálu.¹²⁷ „Proto by měly být veřejné výdaje generující lidský kapitál zásadním nástrojem pro podporu spravedlivější společnosti.“¹²⁸

V této kapitole dále uvedeme souhrny institucí, které jsou dnes pro stát typické a skrze něž naplňuje svou úlohu jako vrcholné společenské instituce, která zastřešuje

¹²⁴ DICKEN, P.: Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. New York: Guilford Press, 2011. str. 180.

¹²⁵ TANZI, V.: Policies, institutions and the dark side of economics. Cheltenham: Elgar, 2000. str. 49 – 51.

¹²⁶ Tamtéž, str. 51.

¹²⁷ Tamtéž, str. 49 – 64.

¹²⁸ Tamtéž, str. 63.

politický národ a jako organizace mu má sloužit výkonem úkolů, které jí politický národ skrze veřejnou diskuzi, svobodné volby a vlastní participaci určuje.

Základní rozdělení států s ohledem na jejich světové postavení a převažující institucionální uspořádání je v tabulce 7 v příloze. V tabulce 8 je pak přehled převažujících institucí ve 4 základních modelech tržních kapitalismů. Vidíme, že i jen velmi hrubé rozdělení států s ohledem na jejich institucionální založení skýtá několik možností a kombinací. Stejně tak tomu je, pokud bychom podrobně zkoumali jinak podobné systémy kapitalismů s ohledem na nastavení dalších institucí, které v sobě ekonomické systémy obsahují. Hluběji bychom pak šli, pokud bychom začali zohledňovat kulturní a historické souvislosti v konkrétních státech / oblastech pro dokreslení způsobu myšlení.

4.2.1 Instituce nutné pro adekvátní ekonomický a sociální růst¹²⁹

1. **Vlastnická práva** - není nutné, aby se jednalo o vlastnictví výlučné – soukromé / osobní. Jde především o adekvátní kontrolu nad aktivy. Formální vlastnictví ještě neznamena automaticky kontrolu a stejně tak společné nebo nepřesně definované vlastnictví může ve skutečnosti adekvátní kontrolu povzbuzující podnikatelskou činnost zajistit. Každá společnost si vymezuje podobu a hranice vlastnického práva ke svému obrazu (tak ve vyspělých státech máme široká práva duševního vlastnictví, ale také omezování vlastnictví kvůli ochraně přírody, zatímco v rozvojových státech je tomu spíše opačně).
2. **Regulační instituce** - fungující trh se neobejde bez řady regulací, které ošetřují selhání trhu nebo jednání, která k takovému selhání vedou. Jedná se např. o podvodné jednání, protikonkurenční jednání, transakční náklady, které vedou k zamezení internalizace nepeněžních externalit, asymetrie informací vedoucí k morálnímu hazardu, regulace a dohled nad finančními trhy atd.
3. **Instituce zajišťující makroekonomickou stabilitu** - všechny úspěšné ekonomiky mají fiskální a monetární instituce, které mají zajišťovat makroekonomickou stabilitu. Za nejdůležitější bývá označován stát jako věřitel poslední instance. Názory na makroekonomické instituce v rukách státu se v

¹²⁹ RODRIK, D.: One economics, many recipes: globalization, institutions, and economic growth. Princeton: Princeton University Press, 2007. str. 153 – 183.

akademické obci velmi rozcházejí. Podle některých směrů tyto instituce způsobují spíše destabilizaci.

4. **Instituce sociálního pojištění** - tržní ekonomika je dnes vysoce dynamická, mění se podmínky a vztahy jsou v ní trvalým stavem. Pracujícím to umožňuje vymanit se z tradičních uzavřených společenských skupin, ale zároveň je to uvrhává do větší nejistoty (možnost přijít o práci, neočekávané snížení příjmu), přičemž přišli o ochranu a rozprostření nejistoty, kterou tradiční společenství poskytovala. Společnosti těmto skutečnostem čelily zavedením více či méně extenzivních sociálních sítí. Sociální pojištění ale nemusí vždy znamenat jen fiskální prostředky. Jako příklad si lze vzít Japonsko, kde jako sociální pojištění působí celá řada institucí, např. doživotní zaměstnávání, zaměstnavatelské sociální výhody a regulace rodinného podnikání.
5. **Instituce řešení konfliktů** - způsob a potřeba řešení konfliktů záleží na konkrétní společnosti. Je potřeba zohlednit mnoho hledisek – jestli je obyvatelstvo homogenní, jestli se v něm vyskytují menšiny, které jsou diskriminovány, jaká je příjmová nerovnost ve společnosti, atd. Sociální konflikt je pro společnost nákladný a nebezpečný - odvádí prostředky a odrazuje od podnikavosti lidí kvůli nejistotě. Je celá řada institucí, které tomuto mohou zabránit, nebo povzbuzují rychlé řešení daného problému. Jedná se např. o dobře vymahatelný právní řád, demokratické volby, nezávislé svazy zaměstnavatelů a odbory, zastoupení minorit, sociální partnerství, občanská společnost a sociální pojištění atd.

* * *

Funkce státu vůči ekonomice – stát figuruje zejména jako:¹³⁰

1. konečný ručitel a instituce poslední instance pro
 - a) selhání trhů / finanční krize – od státu se tradičně očekává, že zasáhne při selhání trhu, může se jednat zejména o negativní externalitu, ale také např. o

¹³⁰ COE, N. M.; KELLY P. F.; YEUNG H.W.: Economic geography: a contemporary introduction. Malden: Blackwell Publishing, 2007. str. 191 – 200.

případy přírodních katastrof. Dalším příkladem jsou finanční krize, které mohou být obzvláště nebezpečné pro fungování celého ekonomického a společenského systému. Spojení „too big to fail“ označuje fakt, že stát nemůže dovolit nechat zbankrotovat velké finanční domy, protože by to také znamenalo ztrátu úspor příliš mnoha běžných občanů nebo by tím mohl být způsoben dominový efekt a zhroucení finančního systému jako celku.

- b) garanci národních ekonomických instrumentů – stát zajišťuje fungování měny na svém území, garantuje její pravost a použitelnost. Zároveň státy vydávají státní dluhopisy, které pro záruku splnění bývají oblíbenou investicí.
 - c) zajištění mezinárodních ekonomických smluv – žádné tržní subjekty nemají politickou legitimitu k uzavírání investičních a obchodních dohod. Státy taktéž garantují jejich implementaci a dodržování.
 - d) vlastnická práva a právní řád – v klasickém tržním kapitalismu jsou určitým způsobem vymezena vlastnická práva nebo alespoň pravomoc ovládat aktiva a stát poskytuje vymahatelný právní řád, který zajišťuje dodržování smluv nezbytných pro tržní transakce. Moderní ekonomické zřízení taktéž počítá s ochranou práv duševního vlastnictví.
2. regulátor ekonomických aktivit. Stát zajišťuje
- a) regulaci trhu – stát reguluje trh z několika důvodů, od ekonomických a environmentálních přes sociální až po etické. Stát má také důvod regulovat trh s ohledem na vznik kartelů a monopolů, které způsobují nefunkčnost tržních mechanismů.
 - b) regulaci ekonomických toků – stát hraje velkou roli při sledování a regulování přeshraničních toků kapitálu, zboží, lidí a informací. Státy mají k otevření nebo ochraně hranic v různých oblastech různé přístupy.
3. architekt národní ekonomiky – státy aktivně podporují a směřují vývoj ekonomiky ke zvýšení své konkurenceschopnosti skrze
- a) strategické hospodářské politiky - opečovávání a podporu strategických sektorů.
 - b) strategické obchodní politiky - podporu exportu nebo provádění opatření pro

omezení importu.

- c) podporu zahraničních investic – státy se snaží přilákat investory do národní ekonomiky poskytováním zvýhodněných podmínek různého charakteru.
 - d) politiky regionálního rozvoje - státy se také snaží vyrovnávat nerovnosti v regionech.
4. vlastník veřejných podniků – většina států v různých formách vlastní nebo ovládá podniky, včetně velkých korporací. Stát se tedy podnikatelsky angažuje zejména skrze různé formy
- a) státem vlastněných i řízených podniků,
 - b) podniků s vlastnickým podílem státu, které mají nezávislý management.
5. poskytovatel nebo spoluposkytovatel veřejných statků a služeb. Může se jednat zejména o oblasti
- a) dopravních služeb,
 - b) zdravotnictví a vzdělávání,
 - c) infrastruktury obecně včetně např. politiky bydlení.

Závěr

„...pokud mají společnosti těžit z plodů globalizace bez placení vysokých nákladů z minulosti – ve smyslu sociální nestability, nacionalismu a války – je zásadní, aby vlády vyvažovaly efekty trhů způsobující nerovnost. Toto je něco, co demokratické vlády dělaly odjakživa a mohou v tom pokračovat i v globalizující se světové ekonomice.“¹³¹

Cílem této práce je charakterizování úlohy státu pro ekonomický rozvoj občanů v souvislosti s měnícím se prostředím vlivem trendů globalizace. Autor práce se nad touto problematikou zamýšlel zejména z pohledu institucí, ve smyslu společenských institucí jako komplexních sociálních forem, které přetrvávají v čase – obsahují pozice, role, normy a hodnoty zasazené do určitého prostředí (společnosti / kultury / národa), formují relativně stálé vzory jednání lidí. Byla zvolena multioborová metoda pro vykreslení dostatečného množství informací, které jsou brány v úvahu. Autor v práci sleduje určitou myšlenkovou posloupnost, kterou zde popíše a uzavře charakterizací úlohy státu vzhledem k současným trendům globalizace a jejich důsledkům.

Práce je vystavěna na postupném definování souvisejících společenských institucí a trendů, které mají souvislosti s globalizací. Za prvé definujeme stát jako společenskou instituci, která vzniká z předstátních forem pospolitosti. Ekonomický a sociální rozvoj s sebou přinesl nutnost vytvořit komplexní společenské instituce. Vznik a vývoj států je provázán s ekonomickými změnami jako byl např. přechod na usedlý způsob života, prohlubující se dělba práce, atd.

Moderní státy (zejména ty západní) jsou dnes založeny na uznávání určitého katalogu základních lidských a občanských práv, členové těchto společenství – občané si jsou rovni. V současnosti hovoříme o politickém národu, kterým rozumíme (dle v práci užitě definici): *„Pojmenovanou populaci lidí, kteří sdílí mýty a paměť, masovou*

¹³¹ GARRET, G.: *Shrinking States? Globalization and National Autonomy* In WOODS, N.: *The political economy of globalization*. 1st ed. Houndmills: Macmillan Press, 2000, str. 143.

*kulturu, určitou domovinu, ekonomickou jednotu a rovná práva a povinnosti pro všechny členy.*¹³² Společným jmenovatelem je vůle jeho členů tento politický národ tvořit – tedy účastnit se určitého společenského uspořádání (včetně uznání dané státní organizace) v jeho politických, ekonomických a sociálních dimenzích, participovat na něm a těžit z něj užitek. V teoretické rovině pak můžeme říci, že lidé mezi sebou uzavírají jakousi hypotetickou společenskou smlouvu, přičemž část práv a povinností vyplývajících z této smlouvy zajišťuje a vykonává stát jako společenská instituce a organizace. Společenské uspořádání – společenskou smlouvu mezi lidmi pak chápeme jako souhrn všech institucí - od politických, přes ekonomické až po formálně nezávazné společenské instituce, které spolu souvisejí a jsou vzájemně provázány.

Státní instituce musí nabývat určitou legitimitu, stejně tak by tomu mělo být dle názoru autora i u institucí ekonomických. Jak bylo uvedeno: *„Identifikace jednotlivců se společenstvím a jejich vyhraňování se vůči společenstvím jiným ovlivňuje sjednocování, rozdělování nebo dokonce rozpad státu.“* V demokratickém zřízení platí, že zdrojem veškeré státní moci je lid, hovoříme o svrchovanosti lidu.

Abychom mohli uvažovat o ekonomickém a společenském rozvoji (autor předjímá, že účelem institucí je rozvoj lidí, kteří se jich účastní a uvádí je v život), je nutné, aby takové prostředí bylo stabilní a mírumilovné, což lze považovat za poměrně triviální poznatek. Podle autora se však jedná o jeden ze základních předpokladů, které jsou pro lidský rozvoj potřeba. Dalším snad triviálním konstatováním je, že je žádoucí, aby tento stav setrval v čase. Musíme se tedy ptát, jaká společenská smlouva je vhodná – jaký soubor politických a ekonomických institucí má předpoklad k tomu, aby udržoval společenskou smlouvu poblíž ideálního stavu? A konečně, jak vypadá tento ideální stav?

Stejnou otázku si pokládá i John Rawls, který tento koncept rozpracoval ve své Teorii spravedlnosti, respektivě spravedlnosti jako férovosti. Předpokládejme, že stabilní a mírumilovná společnost je společnost, jejíž základní rámec společenské smlouvy je spravedlivý a tuto spravedlnost udržuje v čase. Jedná se nám o procedurální

¹³² SMITH, D. A.: Nations and nationalism in a global era. 1. vyd. Cambridge: Polity Press, 1998. str. 56.

spravedlnost, které neobsahuje objektivní hledisko spravedlnosti, „pouze“ hledá spravedlivá pravidla rozdělování statků a moci.

Autor chápe Rawlsovu teorii jako zatíženou určitými předpoklady – je to určité spíše individualistické chápání sebe sama – tudíž uzavírání společenské smlouvy s ohledem na osobní životní výhled jednotlivce (společnost potom tvoří kooperující celek na sobě relativně nezávislých jednotlivců), druhým základním předpokladem je dělba práce, se kterou je spojena určitá nerovnost a konečně třetím předpokladem je, že není takové všeobjímající doktríny, se kterou by se ztotožnili všichni lidé bez násilné represe. Rawls sám uznává, že se jedná o koncept spravedlnosti, jak je obecně chápána v západní kultuře, autor se domnívá, že v jiných kulturách by o takové myšlenkové úvaze nemuselo mít vůbec smysl mluvit. Rawls tedy zpracovává ideální základní rámec procedurální spravedlnosti pro liberálně demokratickou společnost, kde cílem jejich členů je osobní uplatnění, osobní štěstí volené dle své svobodné vůle a kde je dělba práce spojena s odpovídajícími výhodami pro výše postavené.

Ačkoliv Rawls vymezuje, které politické systémy jeho principy spravedlnosti splňují, sám tuto úvahu uvádí pouze jako hrubou a intuitivní.¹³³ Pro účely této práce bylo zvoleno hledisko státu, jehož politickým zřízením je blíže nespecifikovaná hodnotově západní liberální demokracie. Autor se domnívá, že tento reálný svět splňuje Rawlsovy předpoklady, včetně individualistického nahlížení sebe sama, a tedy nehledě na další rozdíly v politických a ekonomických systémech je jeho teorie procedurální spravedlnosti pro tuto společnost přinejmenším v hrubých rysech použitelná.

První princip spravedlnosti můžeme považovat za splněný, jelikož západní liberální demokracie přiznávají svým občanům dostatečný soubor základních práv a svobod. Otázka principu proporcionality a distribučního principu je pro nás zajímavější jelikož tyto dva principy se jeví ohroženy vzrůstající nerovností v posledním zhruba půl století.

V další části práce se věnujeme vymezení fenoménu globalizace. V kapitole krize národního státu bylo uvedeno možné dělení důvodů, které ohrožují soudržnost

¹³³ RAWLS, J.: Justice as fairness, a restatement. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2003, str. 135 – 179.

politického národa a instituce státu, autor by zde chtěl vypíchnout poznatek, že stát dlouhodobě selhává v převzatých úlohách nejen z externích důvodů. V souvislosti s globalizací byl poté uveden pojem státu konkurence, jehož úlohu určuje více mezinárodní podnikatelská sféra, než zájmy jeho občanů. Samotné zamyšlení nad pojmem konkurenceschopnost státu nás vede k otázce, co tento pojem obsahuje a o čem vypovídá.

Vědecko-technický pokrok pokračuje stále dopředu, mění se ekonomické, sociální a politické uspořádání světa a s těmito skutečnostmi se mění i institucionální uspořádání výrobních procesů, jak bylo nastíněno v kapitole o současné dělbě práce, vývojových tendencích velkých podniků, globálních výrobních sítích a o souvislostech spojených s outsourcingem / offshoringem. Tyto úvahy jsou shrnuty v kapitole o symbolických analytících v relevanci k postavení pracovní síly. Taktéž bylo uvedeno několik poznámek k trendům ve spotřebě.

Další kapitola se věnuje otázkám světových trendů nerovnosti, kde se autor zaměřil na vybrané vlivy, které jsou spojeny s rostoucí nerovností na soudržnost společenství jako takového.

Předzávěrečná kapitola se potom zabývá vykreslením dynamické spolupráce mezi státem a soukromou sférou, či tržními subjekty. Zazněly argumenty týkající se regionalizace a spojování státních struktur do nadnárodních celků. Byly uvedeny některé otázky institucí k distribuci bohatství, adekvátnímu ekonomickému a sociálnímu růstu a základní výčet funkcí státu vůči ekonomice.

Pohybovali jsme se v pomyslném trojúhelníku témat nerovnost / spravedlnost – úloha státu – trendy globalizace.

Na jednu stranu působí globalizace na sblížení kulturních a sociálních norem, na druhou stranu dokonale globální poptávka a nabídka existuje jen v umělých prostředích, jako jsou finanční trhy. Jinak obě strany trhu nutně existují jen v konkrétních případech, kde jednu z hlavních rolí hrají aspekty místních kultur, jejich zvyklosti a způsoby myšlení, jejichž celosvětové a mnohdy i regionální rozdíly jsou v zásadě stále obrovské. Na jednu stranu jsou zde nové nástroje využívané na straně nabídky, masové ovlivňování tužeb spotřebitelů cílenou reklamou díky sledování

chování konzumenta při každém kroku, na druhou stranu stejně tak zákazník očekává individualizované na míru šité produkty a služby a vybírá si z široké nabídky díky komplexním srovnávacím systémům a informačnímu boomu. Na jednu stranu HDP rozvojových států přesáhlo HDP vyspělých, na druhou stranu propast mezi průměrným příjmem per capita mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi zůstává obrovská a trend prohlubující se příjmové nerovnosti je charakteristický jak pro rozvojové státy, tak pro ty vyspělé.¹³⁴ A konečně, na jednu stranu vznikají globální hodnotové řetězce, které přesahují hranice států, ale na druhou stranu státy uzavírají mezinárodní smlouvy, kterými postupně sblíží regulaci nebo odstraňují bariéry a tím vytvářejí prostor, kde nelze lehce těžit z regulačních odlišností a kde se konkurence na trhu prohlubuje. Autorovi práce zde nezbývá než konstatovat, že průběh globalizace je charakteristický zejména dynamičností, jak v různých sférách a konkrétních případech aktéři reagují na změny.

V tradičních (malých a uzavřených) společnostech je mnohdy etické, morální nebo solidární chování spojeno s vyšší společenskou prestiží. Modernizace přináší rozvětvené a složité struktury a tím eliminuje osobní styk zúčastněných osob. Stejně tak redistribuci bohatství obstarávají formální instituce (jak např. činí stát skrze svou daňovou a sociální politiku), které vyžadují poněkud jiný druh solidarity, než která zajišťovala redistribuci v tradičním společenství. Důraz na osobní úspěch a konkurenční prostředí v rámci pracovních vztahů též prohlubuje individualistické myšlení, které nereflektuje sounáležitost se společenstvím, jak tomu bylo dříve. Protože schopnost soucitu k relativně anonymnímu a širokému společenství lidí je nižší, snižuje se do určité míry náchylnost lidí k solidaritě mezi sebou.

Konkrétních forem institucí je mnoho a pro různé státy, kultury a firmy je optimální jiný výběr konkrétních institucionálních (a organizačních) uspořádání. Nelze jednoduše říci, které jsou obecně nejvhodnější. Příběhy rozvojových států vypovídají, že globalizačním tlakům lze lépe čelit při jisté míře státní autonomie a možnosti připravit se na postupné liberalizační kroky. Tento princip je dle názoru autora obecně platný pro to, aby bylo možné z liberalizace a vytváření světového tržního prostředí těžit v

¹³⁴ YANOFSKY, D.: For The First Time Ever, Combined GDP Of Poor Countries Exceeds That Of Rich Ones. 28.8.2013 [online] [citováno 12.11.2013] Dostupné z WWW: http://www.huffingtonpost.com/2013/08/28/gdp-poor-countries_n_3830396.html.

pozitivním slova smyslu a aby z něj mělo užitek celé globální společenství. Z tohoto důvodu jej autor vztahuje i na vyspělé státy. Globalizace bude stále přinášet nové výzvy a situace pro všechny účastníky včetně vyspělých států a to i v případě, kdy tyto státy budou aktivně podobu globalizace formovat. V takto komplexním systému mezilidských vztahů ale nelze předvídat všechny dopady. Reakce na změny může být ze strany státu optimální někdy na národní, někdy na regionální a konečně někdy na světové úrovni.

Z vývoje globální dělby práce vyplývá, že celá řada služeb bude ohrožena možnostmi přesunutí z vyspělých států do jiných částí světa, včetně úkonů relativně náročných na vzdělání, jak se zvyšuje vzdělanost v rozvojových zemích. Vzdělání je jedním z pilířů vyspělých zemí, kterého se musí držet, nicméně bude jej potřeba transformovat – je potřeba se zaměřit na schopnost flexibility. Lze očekávat, že pracovní prostředí ve službách se bude rychleji a dynamicky měnit, relativně stabilní zůstanou především osobní služby. Dalším důležitým aspektem jsou vysoce kvalifikované kreativní schopnosti důležité pro inovační ekonomiku, je otázkou, jak bude / může být skupina těchto povolání početná. Offshoring s sebou přinese určitou transformační epizodu, kdy více lidí bude čelit nutnosti změnit své zaměstnání, včetně změny kvalifikace – lze tedy očekávat nárůst lidí v krátkodobé nezaměstnanosti a zde je třeba vidět prohlubující se potřebu záchranných sítí.

Stát bude vzhledem k uvedeným faktům a předpokladům hrát i nadále důležitou roli, autor se neztotožňuje s názory, které tvrdí, že stát jako společenská instituce ztrácí své pole působnosti. Dle provedeného výzkumu se role státu „pouze“ mění, těžko hodnotit, jestli postavení státu oproti trhu nebo minulosti posiluje nebo oslabuje. Autor se dokonce domnívá, že tato otázka není důležitá. Pro naplnění cíle této práce nyní shrneme, jaké hlavní úlohy by měl relativně menší, vyspělý, otevřený stát s demokratickým uspořádáním zastávat s ohledem na současný vývoj globalizace.

Ekonomická úloha státu bude vlivem globalizace spočívat především v řešení dvou základních problémů.

Prvním je otázka institucionálního ukotvení solidarity mezi jedinci a

budování sounáležitosti k velkému celku společenství, v širším smyslu tedy řešení problémů rozpadu politického národa, které s sebou přináší rostoucí nerovnost, prohlubující se individualismus a míšení kultur. Tuto problematiku je třeba reflektovat též s ohledem na rozvoj nadstátních struktur, které časem taktéž budou potřebovat (více) nabyt demokratickou legitimitu. Bude potřeba, aby politický národ byl schopen tyto struktury přijmout za své, protože budou pravděpodobně ovlivňovat jeho fungování čím dál větší měrou. V souvislosti s vhodnou mírou nerovnosti přináší jisté vodítko Rawlsovův distribuční princip, byť jej v praxi lze použít především k nastolení směru, kam se ubírat a autor si je plně vědom problémů, které by byly spojeny s případným měřením distribučního principu v praxi.

Druhým základním problémem, který bude stát muset řešit, je příprava obyvatel na změny, které vyvolávají nové výrobní procesy, transformace dělby práce a růst vzdělané a relativně bohaté střední třídy v rozvojových částech světa. Tato příprava s sebou nese (v souvislosti s první úlohou) zajištění rovnosti příležitostí, zejména pak s ohledem na možnosti vzdělávání. Dle názoru autora je potřeba skutečně zohlednit Rawlsovu myšlenku rovnosti příležitostí pro naplnění svobodně zvolených životních cílů každého jedince ve společnosti. Pokud by se podařilo tomuto principu institucionálně blížit zejména pomocí vzdělávacích a sociálních institucí, měl by se pravděpodobně též zvýšit pocit sounáležitosti mezi příjmovými skupinami – protože by se teoreticky měla zvýšit vertikální mobilita ve společenském postavení a tím i osobní kontakt lidí z různých vrstev a prostředí. Od této změny autor hypoteticky očekává celkový nárůst konkurence v soutěži o vyšší společenské pozice a tedy i nárůst efektivity, protože by o vyšší posty mělo teoreticky usilovat více lidí, kteří pro to mají předpoklady a vůli.¹³⁵ Zároveň je v tomto ohledu vhodné zamezit dalším rigidnostem, které ve vertikální mobilitě panují, např. není žádoucí podmiňovat společenské pozice formálně získaným vzděláním, ale vynakládat více úsilí na lepší osobní výběr povolání a taktéž na výběr zaměstnanců. Proti systému podmiňování pozic formálním vzděláním hovoří též pravděpodobnost, že více lidí bude svou profesí nuceno během svého života změnit – u zvětšující se části pracovníků tedy nebude hrát jejich specializace až tak

¹³⁵ Též se lze domnívat, že by se tímto předcházelo předsudkům, které zejména u vyšších vrstev obyvatel mohou mít široké společenské důsledky skrze jejich rozhodnutí.

důležitou roli, jako spíše schopnost flexibility.¹³⁶ V tomto ohledu je potřeba transformovat vzdělávací systémy, které by se měly zaměřit např. na zanedbávané aspekty výuky, jako je schopnost poznat vlastní schopnosti a nadání. Dále je potřeba zohlednit změny spojené s informačními technologiemi, kdy v mnoha oborech bude lidská práce spočívat více ve schopnosti klást otázky, identifikovat problémy a nalézat nová řešení, než v produkování výsledků dle stávajících znalostí. Obecně pak bude třeba pěstovat schopnost adaptace na nové podněty.¹³⁷

Uvedeme zde další úlohy, které jsou však dle názoru autora ve stínu řešení prvních dvou. **Jde o úlohu státu jako „architekta“ ekonomiky.** Stát by měl usilovat o zvyšování participace svých občanů v globálních hodnotových řetězcích a rozvoj částí výrobního procesu s vysokou přidanou hodnotou. Není vhodné spoléhat se na úzkou specializaci, zaměřit se na jeden klíčový sektor průmyslu nebo jiného odvětví, byť s komparativní výhodou. Vzhledem k růstu dynamičnosti ekonomických vztahů, které budou ještě akcelerovány postupnou společnou regulací ekonomických prostorů, je vhodné mít pokud možno co nejširší základnu ekonomiky v rámci území jednoho státu nebo společně spravovaného světového regionu. Společnost bude muset umožnit zaměstnání i pro pracovníky, na které „zbydou“ práce s nižší přidanou hodnotou. Tento vskutku nelehký problém by měl zřejmě stát řešit, koncepčně a co nejdříve. Autor práce se však nebrání tomu, aby tyto úlohy převzaly dobrovolné organizace na menším společenském základě. Zmíněný problém shrnuje heslo „mysli globálně, jednej lokálně“.

Schopnost mezinárodní diplomacie státu bude jeho úlohou, která bude dále nabývat na důležitosti. Autor vyzdvihuje, že zejména malý stát by měl být schopen najít své spojence v nadnárodních strukturách, jeho osamocené slovo nemá potřebnou

¹³⁶ Autor však netvrdí, že by se tento princip měl nebo musel nutně týkat všech pracovních oblastí. Je zřejmé, že některé vysoce specializované obory budou vyžadovat formální stupeň vzdělání a zkušebnictví, stejně jako dnes. Přesto se domnívá, že tento trend postihne ve vyspělých státech nezanedbatelnou část obyvatelstva.

¹³⁷ Podle poznatků některých moderních proudů ekonomie jediný cíl korporací, kterým je maximalizace profitu, nemusí nutně vést ke zvýšení společenského blahobytu. Pro maximalizaci celkového blahobytu by bylo potřeba zahrnout i odpovědnost za dopady na zaměstnance, životní prostředí a komunity, ve kterých korporace operuje. V tomto ohledu by měl stát umožňovat občanům přechod na alternativní modely organizace podniků a spolupracovat s nimi. Zároveň se však autor nedomnívá, že by stát měl tento trend aktivně určovat, spíše by měl zajistit dostatečný prostor různým směrům – buď mediální, či v rámci vzdělávání, zároveň nesmí novotám bránit nevyhovující regulace.

váhu. Malý stát musí být schopen jasně a zřetelně argumentovat za oblasti svého zájmu a též si nemůže dovolit přílišnou volatilitu ve svém směřování, zároveň musí být flexibilní vůči vývoji. V tomto ohledu to především znamená, že jeho zahraniční politika by měla reflektovat globální trendy a ne změny politického názoru. Lze doporučit střízlivý pro-globalizační postoj, ovšem ne ve smyslu rychlé a neuvážené liberalizace. Na této úloze bude postavena makroekonomická stabilita státu i jeho schopnost dle svých možností hájit zájmy obyvatel v nadnárodních společenstvích.

Autor věří, že tímto naplnil cíl této práce. Jak identifikované úlohy v praxi řešit zůstává otevřenou otázkou. Nacházeli jsme se v rovině, která reflektuje i osobní přesvědčení a názory, a přirozeně k takovým otázkám, jako je otázka spravedlnosti, zaujímají lidé různé postoje. Mnozí nemusí souhlasit s přístupem, který autor k problematice zvolil. Identifikované problémy a tedy důležité úlohy státu budou mít mnoho různých řešení, z nichž bude třeba vybírat ty správné kombinace s ohledem na místní kultury, univerzální řešení neexistuje. Autor si je také vědom, že problémů, které budou (nejen) vyspělé západní státy nuceny řešit, je mnohem více. Společnost však problémy řeší za chodu a autor si netroufá je navzájem podmiňovat. Nezbývá než společně pozorně sledovat, jak a kam se bude lidstvo dále ubírat a jaké změny, vize a možnosti nám vývoj lidských struktur dále přinese.

Seznam použité literatury a pramenů

BACKER, K. D., MIROUDOT, S.: Mapping Global Value Chains. OECD Trade Policy Papers, No. 159, OECD Publishing, 2013. [online] [cit. 10.20.2013] Dostupné z WWW: <http://dx.doi.org/10.1787/5k3v1trgnbr4-en>

BLINDER, A. S.: Offshoring: The Next Industrial Revolution? Foreign Affairs, Mar/Apr2006, Vol. 85 Issue 2, str. 113-128. [online] [cit. 1.12.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/>

CAMERON, R.: Stručné ekonomické dějiny světa – od doby kamené do současnosti. 1.vyd. Praha: Victoria Publishing, 1996. str. 225-462. ISBN: 80-85865-21-1

CAMERON, D. R.: The Expansion of the Public Economy: A Comparative Analysis. The American Political Science Review, Vol. 72, No. 4 (Dec., 1978), str. 1243-1261 [online] [citováno 1.12.2013] Dostupné z WWW: <http://www.uiowa.edu/~c030137/cameron.pdf>

CECCHETTI, S. G., KHARROUBI, E.: Why does financial sector growth crowd out real economic growth? [online] [citováno 14.12.2013] Dostupné z WWW: <https://evbdn.eventbrite.com/s3-s3/eventlogos/67785745/cecchetti.pdf>

COE, N. M.; KELLY P. F.; YEUNG H.W.: Economic geography: a contemporary introduction. Malden: Blackwell Publishing, 2007. ISBN 978-1-4051-3215-2

COLEMAN, D.: Rich People Just Care Less. The New York Times, 5.10.2013. [online] [citováno 6.10.2013] Dostupné z WWW: <http://opinionator.blogs.nytimes.com/2013/10/05/rich-people-just-care-less/>

DANIELS, N.: Justice, Health and Health Care. American Journal of Bioethics 2001 [online] [citováno 15.10.2013] Dostupné z WWW:

http://www.hsph.harvard.edu/benchmark/ndaniels/pdf/justice_health.pdf

DICKEN, P.: Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. New York: Guilford Press, 2011. ISBN 978-1-84920-766-9

DEPREZ, J.: International tax policy: recent changes and dynamics under globalization. Journal of Post Keynesian Economics. Spring2003, Vol. 25 Issue 3, p367. [online] [cit. 5.9.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/>

DEVEREUX, M. P., LOCKWOOD, B., REDOANO, M.: Do Countries Compete over Corporate Tax Rates? Listopad 2004 [online] [citováno 12.11.2013] Dostupné z WWW: <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/staff/academic/lockwood/dlrev.pdf>

DREHER, A.: Globalization and taxation in the OECD: Evidence from a new indicator of integration. Public Finance & Management. Sep2005, Vol. 5 Issue 3, p400-420. 5 Charts. [online] [cit. 1.12.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/>

ECONOMIC POLICY INSTITUTE: Average family income growth, by income group, 1947–2007. 15.6.2012 [online] [citováno 5.12.2013] Dostupné z WWW: <http://stateofworkingamerica.org/chart/swa-income-figure-2c-average-family-income/>

ECONOMIC POLICY INSTITUTE: Cumulative change in real annual wages, by wage group, 1979–2010. 22.8.2012 [online] [citováno 5.12.2013] Dostupné z WWW: <http://stateofworkingamerica.org/chart/swa-introduction-figure-1l-cumulative-change-2/>

FALTUS, J.; PRŮCHA, V.: Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století. 1.vyd. Praha: VŠE, 1996. ISBN: 80-7079-931-5

FILIP, J.; SVATOŇ, J.; ZIMEK, J.: Základy státovědy. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999, ISBN 80-210-1575-6

FRANCOVÁ, P.: Jestli halu nepostavíme, chceme náhradu škody, vzkazuje "amazonský" developer Dobrovízi. Hospodářské noviny, 2013 [online] [citováno 9.12.2013] Dostupné z WWW:
<http://byznys.ihned.cz/zpravodajstvi-cesko/c1-61421160-developer-hrozi-dobrovizi-kvuli-vysledku-referenda-a-hale-pro-amazon>

GARRET, G.: Shrinking States? Globalization and National Autonomy In WOODS, N.: The political economy of globalization. 1st ed. Houndmills: Macmillan Press, 2000, str. 107-146. ISBN 0-333-77645-3

HODGE, S. A., DAMMERT, A.: U.S. Lags while Competitors Accelerate Corporate Income Tax Reform. 5.8.2009 [online] [citováno 12.11.2013] Dostupné z WWW:
<http://taxfoundation.org/article/us-lags-while-competitors-accelerate-corporate-income-tax-reform>

HOLLMAN, R. a kol.: Dějiny ekonomického myšlení. 3.vyd. Praha: C.H.Beck, 2005. ISBN: 80-7179-380-9

HUČKA, M., KISLINGEROVÁ E., MALÝ, M.: Vývojové tendence velkých podniků: podniky v 21. století. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-198-7

HUTTON, W.: The State We're In: Why Britain Is in Crisis and How to Overcome It, London: Jonathan Cape, 1995. str. 282 ISBN: 0-224-03688-2

INGLEHART, R.: Globalization and Postmodern Values. Washington Quarterly. Winter2000, Vol. 23 Issue 1, p215-228. [online] [cit. 20.12.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Academic Search Complete dostupné z WWW:

<http://pez.cuni.cz/>

JENÍČEK, V.: Globalizace světového hospodářství. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002.
ISBN 80-7179-787-1

JENÍČEK, V.: Vyvážený rozvoj na globální a regionální úrovni. Vyd. 1. Praha: C.H.
Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-195-6

KAWACHI, I., KENNEDY, B. P.: Income inequality and health: Pathways and
mechanisms. Health Services Research. Health Services Research. Apr1999 Part 2, Vol.
34 Issue 1p2, p215. [online] [cit. 20.10.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost,
databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/>

KLETZER, L.G.: Globalization and job loss, from manufacturing to services. Economic
Perspectives. 2005 2nd Quarter, Vol. 29 Issue 2, p38-46. [online] [cit. 1.12.2013]. Zdroj
dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW:
<http://pez.cuni.cz/>

KOSE, M.A., PRASAD, E.S., TERRONES, M.E.: Growth and Volatility in an Era of
Globalization. 2005. [online] [citováno 14.12.2013] Dostupné z WWW:
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/staffp/2005/03/kose.htm>

KRUGMAN, P.: A Country Is Not a Company [online zdroj]. Harvard Business
Review; Jan/feb 1996, Vol. 74 Issue 1, str. 40-53. [cit. 14.5.2012]. Zdroj dostupný skrze
EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/>

KUBIŠTA, V. a kol.: Mezinárodní ekonomické vztahy. 1. vyd. Praha: HZ Editio, 1999.
ISBN 8086009-29-7

KUNEŠOVÁ, H.; CIHELKOVÁ, E. a kol.: Světová ekonomika – nové jevy a
perspektivy. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. ISBN

80-7179-455-4

LUCE, E.: Je kapitalismus v krizi? Republikáni a demokraté se v USA neshodnou. Hospodářské noviny, 2012 (převzato z Financial Times) [online] [citováno 25.3.2012] Dostupné z WWW:

<http://byznys.ihned.cz/zpravodajstvi/c1-55151830-tri-americke-pohledy-na-krizi>

MALÝ, J.: Slabé postavení národního státu v globalizované ekonomice: čí zájmy stát prosazuje? In MALÝ, J.; WAWROSZ, P.; MRÁČEK, K.; DOSTÁLOVÁ, I.: Globalizace, integrace a české národní zájmy. 1. vyd. Praha: PROFESSIONAL PUBLISHING, 2011, str.11-22. ISBN 978-80-7431-061-4

MEZŘICKÝ, V: Jiný svět. In MEZŘICKÝ, V. (ed.): Perspektivy globalizace. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. str. 215-226. ISBN 978-80-7367-846-3

MEZŘICKÝ, V: Výhledy světové ekonomiky. In MEZŘICKÝ, V. (ed.): Perspektivy globalizace. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. str. 25-38. ISBN 978-80-7367-846-3

MILLER, S.: Social Institutions. The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Fall 2012 Edition, Edward N. Zalta (ed.), [online] [citováno 15.10.2013] Dostupné z WWW:

<http://plato.stanford.edu/archives/fall2012/entries/social-institutions/>

MUNDY, S.: Korejské konglomeráty investují hlavně v zahraničí. Odrazují je domácí odbory. Hospodářské noviny, 2013 (převzato z Financial Times) [online] [citováno 8.12.2013] Dostupné z WWW:

<http://byznys.ihned.cz/zpravodajstvi-svet/c1-61407800-korejske-konglomeraty-investuji-hlavne-v-zahranici-odrazuji-je-domaci-odbory>

NOVACK, J.: GAO: Big Companies Paid A 12.6% Effective Federal Income Tax Rate. 1.7.2013 [online] [citováno 12.11.2013] Dostupné z WWW:

<http://www.forbes.com/sites/janetnovack/2013/07/01/gao-big-companies-paid-a-12-6-fe>

[deral-income-tax-rate/](#)

PAVLÍČEK, V. a kol.: Ústavní právo a státověda, I. Díl, Obecná státověda. Praha: Linde Praha, 1998. ISBN 80-7201-141-3

PITHART, P.: Národní státy v procesu globalizace. In MEZŘICKÝ, V. (ed.): Perspektivy globalizace. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. str. 145-167. ISBN 978-80-7367-846-3

OECD: Interconnected Economies: Benefiting From Global Value Chains – Synthesis Report. OECD Publishing, 2013. [online] [cit. 10.20.2013] Dostupné z WWW: <http://www.oecd.org/sti/ind/interconnected-economies-GVCs-synthesis.pdf>

PASKOV, M., DEWILDE, C.: Income Inequality and Solidarity in Europe. GINI Discussion Paper, 33 March 2012, Growing Inequalities' Impacts. [online] [citováno 15.12.2013] Dostupné z WWW: http://www.gini-research.org/system/uploads/379/original/DP_33_-_Paskov_Dewilde.pdf?1345621096

POTTER, R.B.: Geographies of development: an introduction to development studies. 3rd ed. Harlow: Pearson Prentice Hall, 2008. ISBN 978-0-13-222823-7

PROTO, E., RUSTINICHINI, A.: GDP and life satisfaction: New evidence. 2014. [online] [citováno 12.1.2014] Dostupné z WWW: <http://www.voxeu.org/article/gdp-and-life-satisfaction-new-evidence>

RAVENHILL, J.: Regional Trade Agreements In RAVENHILL, J.: Global political economy. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2011, str. 173-212. ISBN 978-0-19-957081-2

RAWLS, J.: A Theory of Justice. Revised Edition. Cambridge: The Belknap Press of

Harvard University Press, 1999. ISBN 0-674-00077-3

RAWLS, J., ed. KELLY, E.: Justice as fairness: a restatement. 3. vyd. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2003. ISBN 0-674-00510-4

REICH, R. B.: Dílo národů – Příprava na kapitalismus 21. století. 2. vyd. Praha: PROSTOR, 2002. ISBN 80-7260-064-8

REICH, R. B.: V pasti úspěchu: diagnóza kapitalismu 21. století. 1. vyd. Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-7260-096-6

RODRIK, D.: One economics, many recipes: globalization, institutions, and economic growth. Princeton: Princeton University Press, 2007, str. 99-194. ISBN 978-0-691-14117-6

RODRIK, D.: The globalization paradox : why global markets, states, and democracy can't coexist. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2011. ISBN 978-0-19-960333-6

RODRIK, D.: Why Do More Open Economies Have Bigger Governments? Journal of Political Economy. Oct98, Vol. 106 Issue 5. [online] [cit. 1.12.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/>

SKLAIR, L.: The transnational capitalist class. Reprint (2001). Oxford: Blackwell, 2003. ISBN 0-631-22462-9

SMITH, D. A.: Nations and nationalism in a global era. 1. vyd. Cambridge: Polity Press, 1998. ISBN: 0-7456-1019-6

STIGLITZ, J.: Globalization and the economic role of the state in the new millenium. Industrial & Corporate Change. Feb2003, Vol. 12 Issue 1, p3-26. [online] [cit.

25.11.2013]. Zdroj dostupný skrze EBSCOHost, databáze Business Source Complete dostupné z WWW: <http://pez.cuni.cz/>

STIGLITZ, J. E.: Jiná cesta k trhu – Hledání alternativy k současné podobě globalizace. 1. vyd. Praha: PROSTOR, 2003, ISBN 80-7260-095-8

STIGLITZ, J. E.: Making globalization work. 1. vyd. New York: Norton, 2006, ISBN: 978-0-14-102496-7

SYAL, R., WINTOUR, P.: MPs attack Amazon, Google and Starbucks over tax avoidance. 3.12.2012 [online] [citováno 12.11.2013] Dostupné z WWW: <http://www.theguardian.com/business/2012/dec/03/amazon-google-starbucks-tax-avoidance>

TANZI, V.: Policies, institutions and the dark side of economics. Cheltenham: Elgar, 2000. str. 12-82, 215-229. ISBN 1-85898-729-6

TANZI, V., SCHUKNECHT, L.: Public spending in the 20th century: a global perspective. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, str. 1-119 ISBN 0-521-66291-5

TAX FOUNDATION: OECD Corporate Income Tax Rates, 1981-2013. 18.12.2013 [online] [citováno 21.12.2013] Dostupné z WWW: <http://taxfoundation.org/article/oecd-corporate-income-tax-rates-1981-2013>

TRADING ECONOMICS: United States GDP annual growth rate. 22.12.2013 [online] [citováno 22.12.2013] Dostupné z WWW: <http://www.tradingeconomics.com/united-states/gdp-growth-annual>

UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT: World Investment Report 2013: Global Value-Chains: Investment and Trade for Development.

2013 [online] [citováno 19.12.2013] Dostupné z WWW:

<http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=588>

UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME: Human Development Report 2013 The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World. [online] [citováno 3.9.2013] Dostupné z WWW:

http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf

VAINERT, L.: Spoluzakladatel Facebooku vrátil občanství USA. Nechce jako miliardář platit vysoké daně. Hospodářské noviny [online] [cit. 14.5.2012] Dostupné z WWW:

<http://byznys.ihned.cz/lide/c1-55782750-spoluzakladatel-facebooku-vratil-obcanstvi-us-a-nechce-jako-miliardar-platit-vysoke-dane>

VAVROŇ, J.: K učitelům si můžeme dovolit všechno, myslí si často rodiče. Právo, zveřejněno na serveru www.novinky.cz 2.12.2013 [online] [citováno 2.12.2013]

Dostupné z WWW:

<http://www.novinky.cz/domaci/320829-k-ucitelum-si-muzeme-dovolit-vsechno-mysli-si-casto-rodice.html>

WESTAWAY, J.: Globalization, Transnational Corporations and Human Rights – A New Paradigm. International Law Research; Vol. 1, No. 1; 2012 [online] [citováno 3.9.2013] Dostupné z WWW:

<http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ilr/article/view/21661>

WOODS, N.: The political economy of globalization. In WOODS, N.: The political economy of globalization. 1st ed. Houndmills: Macmillan Press, 2000. str. 1-19 ISBN 0-333-77645-3

WOODS, N.: International Political Economy in an Age of Globalization. The Political Economy of Globalization , Basingstoke: Macmillan, 2000. [online] [citováno 9.9.2013] Dostupné z WWW: <http://web.efzg.hr/dok/ETE/FRANICEVIC/Woods%20PE%20of>

[%20Globalization%20Intro.pdf](#)

YANOFSKY, D.: For The First Time Ever, Combined GDP Of Poor Countries Exceeds That Of Rich Ones. 28.8.2013 [online] [citováno 12.11.2013] Dostupné z WWW: http://www.huffingtonpost.com/2013/08/28/gdp-poor-countries_n_3830396.html

ZELENÝ, M.: Co je český průmysl? Co česká ekonomika? A proč nestačí o tom mluvit... 14.10.2013 [online] [citováno 15.12.2013] Dostupné z WWW: <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/milan-zeleny.php?itemid=21263>

Seznam právních předpisů

Ústava České republiky (ústavní zákon č. 1/1993 Sb.), ve znění ústavních zákonů č.347/1997 SB., č. 300/2000 Sb., č. 395/2001 Sb., č. 448/2001 Sb. a č. 515/2002 Sb.